

Νομισματικοί θησαυροί δηναρίων των χρόνων της Δημοκρατίας από το Άκτιο

Το θέμα της ανακοίνωσής μας είναι «δύο νομισματικοί δηναρίων των χρόνων της δημοκρατίας από το Άκτιο», που αποτελούν μέχρι τώρα τους μόνους αδιάψευστους αρχαιολογικούς μάρτυρες της πολεμικής σύγκρουσης ανάμεσα στον Αντώνιο και τον Οκταβιανό, που έκρινε την πορεία του ρωμαϊκού κόσμου και το μέλλον της Ευρώπης.

Προτού προχωρήσουμε όμως στην παρουσίαση και εξέταση των θησαυρών είναι απαραίτητο να προηγηθεί μία σύντομη αναφορά για τη ναυμαχία του Ακτίου, σαν ιστορικό και τοπογραφικό πλαίσιο τους.

Λίγους μήνες μετά την επίσημη κήρυξη του πολέμου¹ εναντίον της Κλεοπάτρας², ο Οκταβιανός³ απέπλευσε από το Βρεντέσιο με ισχυρές στρατιωτικές και ναυτικές δυνάμεις⁴, που αποτελούνταν από 75 χιλ. λεγεωνάριους, 25 χιλ. ελαφρά οπλισμένους πεζούς, 12 χιλ. ιππείς και πάνω από 400 πλοία. Ο στρατός αποβιβάστηκε «υπό τα Κεραύνια όρη» και διατάχθηκε να κατευθυνθεί προς το Άκτιο. Ο Οκταβιανός παραπλέοντας με το στόλο του τις Ηπειρωτικές ακτές εξουδετέρωσε τις φρουρές της Κέρκυρας και της Τορύνης και αγκυροβόλησε στον κόλπο του «Κόμαρου»⁵, δυτικά της θέσης, όπου αργότερα ή-

1. Η επίσημη κήρυξη του πολέμου από τη Σύγκλητο με υπόδειξη του Οκταβιανού εναντίον της Κλεοπάτρας έγινε τον Οκτώβριο του έτους 32 π.Χ. Ο Οκταβιανός με τις δυνάμεις του έφθασε στο μέτωπο του πολέμου στις αρχές του έτους 31 π.Χ.

2. Για την Κλεοπάτρα βλ. *M. Maffei*, "Cleopatra contro Roma", Florence 1939. *I. Becher*, "Das Bild der Kleopatra in der griechischen und lateinischen Literatur", Berlin 1966.

H. Volkmann, "Kleopatra. Politik und Propaganda", München 1953. *E. Bradford*, "Cleopatra", London 1971. *M. Grant*, "Cleopatra", London 1972.

3. Για τον Οκταβιανό, βλ. *J. Buchan*, "Augustus", London 1947. *E. Stauffer*, "Augustus und Kleopatra", In *Christus und die Cäsaren*, 43–76, Hamburg 1948. *G.E.F. Chilver*, "Augustus and the Roman Constitution" *Historia* I (1950) 408–435. *W. Schmitthenner*, "Augustus", Darmstadt 1969. *A.H.M. Jones*, "Augustus", New York 1970.

4. Σχετικά με τις δυνάμεις του Οκταβιανού ακολουθήσαμε τους υπολογισμούς του *J.M. Carter*, "The Battle of Actium, the rise and triumph of Augustus Caesar", London 1970, 202.

5. Στράβων, VII 7.5 (324): «Μετά δὲ Γλυκὴν λιμένα ἐφεξῆς εἰσὶ δύο ἄλλοι λιμένες, ὁ μὲν ἐγγυτέρω καὶ ἐλάττω Κόμαρος ἰσθμὸν ποιῶν ἐξήκοντα σταδίων πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος κτίσμα τὴν Νικόπολιν». Σήμερα τὸ λιμάνι ονομάζεται Μύτικας ἀπὸ το ὁμώνυμο ακρωτήριο καὶ τὸν οικισμό. Στον κόλπο τοῦ Μύτικα κοντὰ στο χωριὸ ἐντοπίστηκε πρόσφατα (1983) ἀπὸ συνεργεῖο τῆς Εφορείας ἐναλίων Ἀρχ/των μῶλος τοῦ λιμανιοῦ τῆς Νικόπολης.

δρυσε τη Νικόπολη⁶. Έστησε το στρατόπεδό του στα υψώματα βόρεια του σύγχρονου οικισμού της Σμυρτούλας και το ένωσε με το αγκυροβόλιο του στόλου του με μακρά τείχη.

Ο Αντώνιος⁷ και η Κλεοπάτρα αιφνιδιάστηκαν και οχύρωσαν βιαστικά ένα στρατόπεδο τρία χιλ. νότια από το Άκτιο και το συνέδεσαν με το λιμάνι του Ακτίου με μακρά τείχη. Μέχρι τις παραμονές της ναυμαχίας έγιναν αλληπάλληλες επιχειρήσεις από τους αντιπάλους. Ο Αντώνιος που ουσιαστικά ήταν αποκλεισμένος, πέρασε το στενό του Ακτίου και εγκατέστησε ένα νέο στρατόπεδο τρία χιλμ. ΒΑ από το στρατόπεδο του Οκταβιανού. Προσπάθησε να αποκόψει τον εφοδιασμό του από το νερό του ποταμού Λούρου, με κυκλωτική κίνηση του ιππικού από Β. Ηττήθηκε όμως και ο στρατός του λιποτάχτηκε μαζί με τα πλοία. Η θέση του πλέον επιδεινώθηκε, όταν ο εφοδιασμός του από την Πελοπόννησο διακόπηκε από τον Αγρίππα⁸ μετά την κατάληψη της Λευκάδας, των Πατρών και της Κορίνθου. Διαφωνίες ανεφύησαν σχετικά με τα μελλοντικά σχέδια, τελικά όμως κάτω από τις πιέσεις των αναγκών ο Αντώνιος αποδέχτηκε την πρόταση της Κλεοπάτρας, δηλ. την οριστική αναμέτρηση στη θάλασσα⁹. Το σχέδιο του Αντωνίου ήταν να επιδιώξει τη συντριβή του Οκταβιανού και μόνο σε περίπτωση ήττας να διαφύγει με το στόλο στην Αίγυπτο. Αυτό αποκάλυψε η σύγχρονη έρευνα με βάση δευτερεύουσες, αλλά σύγχρονες προς τα γεγονότα πηγές.

Με 230 πλοία περίπου, που σε μέγεθος ήταν μεγαλύτερα από αυτά του Οκταβιανού, επανδρωμένα με ναύτες, 20 χιλ. λεγεωνάριους, 2 χιλ. τοξότες και

6. Για τη Νικόπολη, βλ. *M. Καραμεσίνη – Οικονομίδου*, Η νομισματοκοπία της Νικοπόλεως, Αθήναι 1975. *Π. Χρυσοστόμου*, Σωστική ανασκαφή στο ΝΔ νεκροταφείο της Νικόπολης: *HX* 26 (1984), 9 κ.ε.

7. Για τον Αντώνιο, βλ. *H. Jeanmaire*, "La politique religieuse d' Antoine et de Cléopatre" *RA* 19 (1924), 241–261. *K. Scott*, "Octavian's Propaganda and Antony's De sua erbiestate", *CP* 24 (1929), 133–141. *A. Weigall*, "The Life and times of Marc Antony", New York 1931. *M.P. Charlesworth*, "Some Fragments of the Propaganda of Mark Antony", *CQ* 27 (1933), 172–177. *J. Dobias*, "La Donation d' Antoine a' Cléopatre en l' an 34 av. i. – C.", In: *Melanges Bidez*. Brussels 1934. 287–314. *A.E. Glauning*, "Die Anhängerschaft des Antonius aud des Octavian", Leipzig 1936. *P.M. Frazer*, "Mark Antony in Alexandria – A Note": *JRS* 47 (1957), 71–73. *F.R. Rossi*, "Marco Antonio nella lotta politica della tarta republica romana", Trieste 1959. *H. Buchheim*, "Die Orientpolitik des Triumvirn M. Antonius", Heidelberg 1960. *S.E. Smethurst*, "Mark Antony, Reluctant Politician", *Thought from the Learned Societes of Canada* (1960), 155–170. *W.W. Tarn – C. Worth*, "Octavian, Antony and Cleopatra", Cambridge 1965. *E.G. Husar*, "Mark Antony", a Biography, Minnesota 1978.

8. Για τον Αγρίππα, βλ. *M. Reinhold*, "Marcus Agrippa", A Biography, Geneva, 1933. *F.A. Wright*, "Marcus Agrippa", London 1937.

9. Για τη ναυμαχία του Ακτίου, βλ. *A. Ferrabino*, "La battaglia d' Azio" *RFIC* 52 (1924), 433–472. *T.R.E. Holmes*, "The Architect of the Roman Empire", I–II, Oxford 1928–31, 255–258. *W.W. Tarn*, "The Battle of Actium": *JRS* 21 (1931), 173–199. *Του ίδιου*, "Actium, a Note": *JRS* 27 (1938), 165–168. *M.A. Levi*, "La battaglia d' Azio", *Athenaeum* 10 (1932), 3–21. *J. Kromayer*, "Actium: Ein Epilog", *Hermes* 68 (1933), 361–383. *G.W. Richardson*, "Actium", *JRS* 27 (1937), 153–164. *J. Leroux*, "Les problemes strategiques de la bataille d' Actium", *Rec. PLL. Rec. Phl* 2 (1968), 29–61. *Grant*, *ο.π.* 203–212. *Carter*, *ό.π.* 215–227. *D. Stockton και J.M. Carter*, "The Battle of Actium", *Classical Review* 23 (1973), 56–58.

εφοδιασμένα με καταπέλτες ετοιμάστηκε να δράσει. Το θησαυροφυλάκιο, αναγκαίο για τον περαιτέρω αγώνα, φορτώθηκε στο πλοίο της Κλεοπάτρας «Αντωνία», που ήταν επικεφαλής 60 άλλων πλοίων. Το πρωί της 2ας Σεπτεμβρίου του 31 π.Χ. ο στόλος περίμενε τον άνεμο για να αποπλεύσει και να βγει έξω από το στόμιο του Ακτίου.

Ο Αντώνιος ήταν επικεφαλής τριών μοιρών στο δεξιό άκρο. Απέναντί του παρατάχθηκε ο Αγρίππας. Το κέντρο της παράταξης ήταν αδύνατο, αλλά πίσω βρισκόταν η Κλεοπάτρα με μία μοίρα του στόλου. Οι στόλοι δηλ. των αντιπάλων παρατάχθηκαν σε δύο γραμμές από Β προς Ν, από τη θάλασσα δυτικά του σύγχρονου οικισμού του Παντοκράτορα, μέχρι το εξωτερικό στόμιο του Ακτίου. Ο αέρας σηκώθηκε το μεσημέρι και τόσο ο Αντώνιος, όσο και ο Αγρίππας προσπάθησαν να ελιχθούν στα άκρα, αφήνοντας να συγκρουστούν τα πλοία του κέντρου. Τα πλοία του Αγρίππα, που ήταν ελαφρότερα και πιο ευέλικτα, εφοδιασμένα με αρπάγη, κατόρθωναν να ελίσσονται και να αποφεύγουν τα βλήματα των καταπελτών. Με μεγάλη ευκινησία έκαναν πίσω αποφεύγοντας τα έμβολα των πλοίων του αντιπάλου, εμβολίζοντάς τα αμέσως μετά.

Τα πλοία του Αντώνιου προσπαθούσαν να πλήξουν τον εχθρό με βροχή από πέτρες και βέλη, που ρίχνονταν από ψηλούς πύργους, φορτωμένους στα μεγαλύτερα πλοία. Ενώ η ναυμαχία βρισκόταν σε κρίσιμη φάση και ο Αντώνιος, επιδιώκοντας με τη βοήθεια του ΒΔ ανέμου να υπερκεράσει το αριστερό άκρο του Αγρίππα, συγκρουόταν μαζί του, το μεγαλύτερο μέρος του στόλου του αποστάτησε. Όλα τα πλοία του κέντρου και του αριστερού κέρατος κατέφυγαν στον κόλπο, όπου αργότερα παραδόθηκαν, ενώ οι δύο μοίρες του δεξιού προσχώρησαν αμέσως στον Αγρίππα. Ο Αντώνιος έστειλε σήμα στην Κλεοπάτρα ότι η ναυμαχία είχε χαθεί, αλλά η Κλεοπάτρα ήδη είχε αναχωρήσει προς την ανοικτή θάλασσα. Ακολούθησε μεγάλος πανικός. Τα πλοία που δεν είχαν κυριευτεί ετοιμάζονταν να φύγουν, ρίχνοντας τους βαριούς πύργους στη θάλασσα για να σηκώσουν πανιά. Πάνω στα πλοία αυτά, που τώρα πιά είχαν απογυμνωθεί από κάθε μέσο άμυνας, ρίχτηκε ο Αγρίππας και τα βύθισε, αφήνοντας όμως ακαταδίωκτα όσων είχαν κατορθώσει να φύγουν. Ο Αντώνιος, που η ναυαρχίδα του είχε γαντζωθεί από μια εχθρική αρπάγη, πήδηξε πάνω σε ένα άλλο πλοίο και έφυγε με τα απομεινάρια του στόλου ακολουθώντας την Κλεοπάτρα. Πενήντα πλοία και 5 χιλ. άνδρες του Αντώνιου χάθηκαν στη ναυμαχία, που έκρινε τις μετέπειτα εξελίξεις και κατέστησε τον Οκταβιανό απόλυτο μονάρχη στο ρωμαϊκό κράτος.

Το εύρημα του Ακτίου

Ο πρώτος θησαυρός, που αποτελείται από 40 δηνάρια πολύ καλής διατήρησης, βρέθηκε στην περιοχή του Ακτίου το 1958 και παραδόθηκε στον αρχαιολόγο Φ. Σπυρόπουλο, ο οποίος μετέφερε το εύρημα στο Νομισματικό Μουσείο Αθηνών. Πρωτοπαρουσιάστηκε από την τότε έφορο του μουσείου Ι. Βαρούχα – Χριστοδουλοπούλου¹⁰, αλλά οι καινούργιες έρευνες, ιδιαίτερα του Crawford¹¹, έδειξαν ότι το εύρημα χρειαζόταν επανεξέταση.

Ο θησαυρός περιλαμβάνει 38 δηνάρια των χρόνων της δημοκρατίας (από το έτος 119 π.Χ. μέχρι το 32/31 π.Χ.) και δύο δηνάρια των αυτοκρατορικών χρόνων, ένα του Νέρωνα (64–68 μ.Χ.) και ένα της Φαυστίνας (141/143 μ.Χ.)¹². Από τα δηνάρια της δημοκρατίας τα τρία είναι του νομισματοκοπείου της Ρώμης, το ένα είναι του νομισματοκοπείου της Β. Ιταλίας και Ισπανίας και τα υπόλοιπα είναι του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν μαζί με τον Αντώνιο.

Νομισματοκοπεία	Χρονολογία	Αριθμός	Ποσοστό %
Ρώμης	119 – 46 π.Χ.	3	7.897
Β.Ιταλίας και Ισπανίας	82/81 π.Χ.	1	2,603
Αντωνίου	33 – 32/31 π.Χ.	34	89,50
Σύνολο		38	

Σχ. 1. Διάγραμμα με την ποσοτική και ποσοστιαία κατά νομισματοκοπεία κατανομή των δηναρίων του θησαυρού του Ακτίου.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν με τον Αντώνιο (89,5%) αποτελείται από δηνάρια «των εκδόσεων των λεγεώνων». Είναι κοπών του 32/31 π.Χ. και ανήκουν στις υποτιμημένες σειρές των δηναρίων, που έκοψε ο Αντώνιος για να πληρώσει τις λεγεώνες και το στόλος του¹³, όταν ετοιμαζόταν για την τελική αναμέτρηση με τον Οκταβιανό.

Τα νομίσματα αυτά άρχισαν πιθανότατα να κόβονται στην Έφεσο το

10. J. Varoucha – Christodoulou, BCH (1960) 495. Αναφέρεται ότι το εύρημα περιλαμβάνει 41 δηνάρια, αντί 40.

11. M.H. Crawford, "Roman Republican coinage", Vols. 1–11, Cambridge 1974.

12. Η αναλογία των δηναρίων της Δημοκρατίας και των αυτοκρατορικών χρόνων είναι 95% και 5% αντίστοιχα.

13. Για τις «εκδόσεις των λεγεώνων», βλ. H. Grueber, "Coins of the Roman Republic in the British Museum", II, 526–530, London 1970. M. Bahrfeldt, "Il ripostiglio di Delos i denari legionari di M. Antonio" Rivista Italiana di Numismatica, XXX, (1908). Του ίδιου, για τα νομίσματα του στόλου, "Die münzen der flottenprä-fekten des Marcus Antonius." NZ 37 (1905), 9–53.

32 π.Χ. και η έκδοσή τους συνεχίστηκε μέχρι τη ναυμαχία του Ακτίου. Η φθορά που έχουν υποστεί είναι σχετικά λίγη, λόγω της περιορισμένης χρονικής κυκλοφοριακής τους χρήσης.

Από αναλύσεις τέτοιων νομισμάτων που έχουν γίνει¹⁴, προκύπτει ότι περιέχουν από 78.62 % άργυρο (LEG. III) μέχρι 90.60% (LEG. VII), ενώ το υπόλοιπο είναι χαλκός. Ο Πλίνιος¹⁵ αναφέρει ότι «Ο Αντώνιος ανέμειξε στα δηνάρια του σίδηρο ("Miscuit denario Triumvir Antonius ferrum")". Αλλά η αναφορά του σιδήρου είναι λάθος, αντί χαλκός, γιατί ο άργυρος και ο σίδηρος δεν μπορούν να γίνουν κράμα.

Επειδή ο θησαυρός δεν είναι ανασκαφικό εύρημα, αλλά αναφέρεται ότι βρέθηκε αόριστα στο Άκτιο σε μια έκταση 100 τετρ. ποδιών, δεν είμαστε σίγουροι αν προέρχονται από την ίδια θέση, αν δηλ. όλα τα δηνάρια ανήκουν στο θησαυρό. Έτσι είμαστε υποχρεωμένοι να καταφύγουμε σε δύο υποθέσεις.

Το μεγάλο ποσοστό των σχεδόν ακυκλοφόρητων δηναρίων, κοπών του 32/31 π.Χ. και η θέση της εύρεσής τους, μας οδηγούν στην πρώτη υπόθεση, ότι δηλ. προέρχονται από το χώρο, όπου στήθηκε το στρατόπεδο του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας και η απόκρυψή τους έγινε εξαιτίας της αβέβαιης έκβασης των γεγονότων, λίγο πριν ή μετά από τη ναυμαχία. Ίσως τα δύο νομίσματα των αυτοκρατορικών χρόνων να μπήκαν μεταγενέστερα στο εύρημα, από αυτόν ή αυτούς που τον βρήκαν και τον παρέδωσαν στην Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Αν τα δηνάρια βρέθηκαν όλα μαζί στην ίδια θέση, πιθανόν η απόκρυψή τους να έγινε μετά το 141/143 μ.Χ., χρονολογία της τελευταίας κοπής του δηναρίου της Φαυστίνας. Η συνύπαρξη των δηναρίων των λεγεώνων του Αντωνίου, καθώς και του δηναρίου του Νέρωνα, γίνεται κατανοητή, επειδή με τη νομισματική μεταρρύθμιση του Νέρωνα στα 64 μ.Χ. υποτιμήθηκε το ασημένιο νόμισμα από 99/98% στο 86/84% σε άργυρο, και τόσο τα προηγούμενα ασημένια νομίσματα των αυτοκρατορικών χρόνων, όσο και των ύστερων χρόνων της Δημοκρατίας βγήκαν εκτός κυκλοφορίας. Μόνο τα νομίσματα των λεγεώνων που υποτίμησε ο Αντώνιος έμειναν σε κυκλοφορία.

Εξαιρέσεις συναντώνται στις ειδικές εκδόσεις των δηναρίων των *Cohortes Praetoriae* και *Speculatorum*, καθώς επίσης και των λεγεώνων *Antiqua Classica* και *Libyca*, που έχουν την κανονική περιεκτικότητα σε άργυρο¹⁶.

Επειδή όμως από τα 38 δηνάρια των χρόνων της δημοκρατίας του ευρήματος, μόνο τα 32 είναι των υποτιμημένων εκδόσεων, πιστεύουμε ότι η πρώτη υπόθεση σχετικά με τη χρονολογία της απόκρυψης του θησαυρού είναι η πιο πιθανή.

14. Βλ. Crawford, RRC, τ. II, 571.

15. Plinius, NH XXXIII, 132.

16. Βλ. Grueber, ο.π., τ. II, 528, σημ. 3.

Σχ. 2. Διάγραμμα με την ποσοτική και ποσοστιαία κατά *Triumviri Monetales* κατανομή των δηναρίων του ευρήματος του Ακτίου.

TRIUMVIRI MONETALES	ΝΟΜΙΣΜΑΤΟ- ΚΟΠΕΙΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
1. I.M. FOURI. L.E. PHILL.	Ρώμης	119 π.Χ.	1	2,631
2. C. FONT.	Ρώμης	114 ή 113 π.Χ.	1	2,631
3. C. ANNIUS T.F.T.N. PRO.COS.	N. Ιταλίας και Ισπανίας	82 – 81 π.Χ.	1	2,631
4. MN.CORDIUS RUFUS	Ρώμης	46 π.Χ.	1	2,631
5. ANTON.AUG.IMP.III. COS.DES.III.III.V. R.P.C.	Αντώνιου	33 π.Χ.	2	5,262
6. M. ANTONI.	Αντώνιου	32 π.Χ.	1	2,631
7. ANT. AUG.III VIR. R.P.C.	Αντώνιου	32 – 31 π.Χ.	31	81,561
ΣΥΝΟΛΟ			38	

Σχ. 3. Διάγραμμα με την ποσοτική και ποσοστιαία κατά λεγεώνες κατανομή των δηναρίων εκδόσεων του έτους 32/31 π.Χ. του ευρήματος του Ακτίου.

ΛΕΓΕΩΝΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
1. CHORTIS SPECULATORUM	1	3,225
2. LEG. II	1	3,225
3. LEG. III	4	12,900
4. LEG. V	2	6,450
5. LEG. VII	1	3,225
6. LEG. VIII	2	6,450
7. LEG. IX και VIII	3	9,675
9. LEG. X	2	6,450
10. LEG. XI	3	9,675
11. LEG. XII	2	6,450
12. LEG. XV	3	9,675
13. LEG. XVIII	2	6,450
14. LEG. XX	2	6,450
15. LEG. XXI	1	3,225
16. LEG. XXII	1	3,225
17. LEG. XXIII	1	3,225
ΣΥΝΟΛΟ	31	

Κατάλογος νομισμάτων του ευρήματος του Ακτίου

1. Δηνάριο M. FOURI L.F. PHILI. 119 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης, 3.64 γρ. 19 mm. (Πίν. Α₁).

Εμπροσθότυπος: Διπρόσωπη κεφαλή Ιανού με γένια. Γύρω: F. FOURI. L.F. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ρώμη με κορινθιακό κράνος, όρθια προς τα αριστερά. Κρατάει σκήπτρο στο αριστερό χέρι και στεφανώνει τρόπαιο με το δεξιό. Πάνω: Άστρο. Πίσω: ROMA προς τα πάνω. Δεξιά και αριστερά από το τρόπαιο σάλπιγγα και ασπίδες. Κάτω: HLI. Στικτός κύκλος.

Βλ. Crawford, 281/1, πιν. XXXIX.

2. Δηνάριο C. FONT. 114 ή 113 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.65 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Α₂).

Εμπροσθότυπος: Διόσκουροι στη μορφή του Ιανού, με στεφάνια δάφνης. Αριστερά και δεξιά αστέρια. Δεξιά: Έμβλημα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τριήρης προς τα αριστερά. Πάνω: C. FONT. Κάτω: [ROMA] Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 290/1. πίν. XL.

3. Δηνάριο, C. ANNIUS T.F.T.N.PRO. COS. 82-81 π.Χ. Νομισματοκοπεία N. Ιταλίας και Ισπανίας, 3.70 γρ. 18.5, μμ. Πίν. Α₃)

Εμπροσθότυπος: Γυναικείο μπούστο προς τα δεξιά, ντυμένο, με διάδημα στο κεφάλι. Πίσω: Φτερωτό κηρύκειο. C. ANNI. T.F.T.N. PRO. COS. EX. S.C. Κάτω: Έμβλημα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Νίκη σε τέθριππο προς τα δεξιά. Κρατάει ηνία με το αριστερό χέρι και κλαδί φοίνικα στο δεξιό. Κάτω: L. FABI. L.F. HISP. Πάνω: Q. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 366/1, πίν. XLVII.

4. Δηνάριο MN. CORDIUS RUFUS III VIR. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.88 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Α₄).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλές Διοσκούρων με πίο και στεφάνι δάφνης. Γύρω: RUFUS. III VIR. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αφροδίτη Verticordia όρθια προς τα αριστερά, με σκήπτρο στο αριστερό χέρι και πλάστιγγα στο δεξιό. Πίσω από τον αριστερό της ώμο Έρωτας. Δεξιά MN. CORDIUS προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 463/1a, 1a. πιν. LIV.

5. Δηνάριο ANTON. AUG. IMP. III. COS. DES. III. III. V.R.P.C. 33 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.63 γρ. 18 mm. (Πίν. Α₅).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή M. Αντωνίου προς τα δεξιά. Γύρω: ANTON. AUG. IMP. III. COS. DES. III. III. V.R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: ANTONIUS/AUG. IMP. III. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 542/2.

6. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες, 3.92 γρ. 18 mm. (Πίν. Α₆).

7. Δηνάριο M. ANTONI. 32 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο, 3.70 γρ. 18 mm. (Πίν. Α).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή M. Αντωνίου προς τα δεξιά. Πίσω: Αρμενική τιάρα.

Γύρω: ANTONI. ARMENIA. DEVICTA. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Μπούστο Κλεοπάτρας προς τα δεξιά ντυμένο, με διάδημα στο κεφάλι. Μπροστά: Πλώρη πλοίου. **Γύρω** CLEOPATRAE. REGINAE. REGUM. FILIORUM. REGUM. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 543/1. πίν. LXIV.

8. Δηνάριο ANT. AUG. III. VIR R.P.C. 32–31 π.Χ. Νομισματοκοπεί μετακινούμενο με τον Αντώνιο 3.35 γρ. 16 mm. (Πίν. Α₈).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης προς τα δεξιά. **Γύρω:** ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός σημαία λεγεώνος ανάμεσα σε δύο άλλες σημαίες

Γύρω: Chortis Speculatorum. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/12.

9. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32–31 π.Χ. Νομισματοκοπεί μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.90 γρ. 16 mm. (Πίν. Α₉)

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. **Γύρω** ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός μεταξύ δύο σημαιών. LEG. II. Βλ. Crawford, 544/14.

10. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32–31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.61 γρ. 16.5 mm (Πίν. Α₁₀).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. **Γύρω:** ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG III. Βλ. Crawford, 544/15.

11. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.73 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Α₁₁)

12. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.45 γρ. 16.5 mm.

13. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.80 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Α₁₃)

14. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32–31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο 3.89 γρ. 18 mm. (Πίν. Α₁₄).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. **Γύρω:** ANT. AUG. III VIR R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG. V. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/17.

15. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.64 γρ. 16.5 mm. (Πίν. Α₁₅).

16. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32–31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.67 γρ. 16 mm. (Πίν. Α₁₆)

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG VII. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/20.

17. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.81 γρ. 16.5 mm (Πίν. Α17).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG VIII. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/21.

18. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.74 γρ. 16 mm (Πίν. Α18).

19. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.69 γρ. 16.5 mm. (Πίν. Α19).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG IX. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/23.

20. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.67 γρ. 15 mm. (Πίν. Α20).

21. Δηνάριο όμοιο, αλλά LEG. VIIII. 3.49 2γρ. 18.5 mm. Πίν. Β21.

22. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.58 γρ. 16 mm (Πίν. Β22).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG X. Βλ. Crawford, 544/24.

23. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.67 γρ. 18 mm (Πίν. Β23).

24. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.68 γρ. 15.5 mm (Πίν. Β24).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/25.

25. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.45 γρ. 15 mm (Πίν. Β25).

26. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.45 γρ. 15 mm (Πίν. Β26).

27. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.84 γρ. 16 mm (Πίν. Β27).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημείες. LEG XII. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/26.

28. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.60 γρ. 15.5 mm (Πίν. B28).

29. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.76 γρ. 17 mm (Πίν. B29).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III V15 R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XV. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/30.

30. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.66 γρ. 15.5 mm (Πίν. B30).

31. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.76 γρ. 18 mm (Πίν. B31).

32. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.75 γρ. 17 mm (Πίν. B32).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XVIII. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/33.

33. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.55 γρ. 16.5 mm (Πίν. B33).

34. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.63 γρ. 16.5 mm (Πίν. B34).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XX. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/36.

35. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.60 γρ. 17 mm (Πίν. B35).

36. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.56 γρ. 17 mm (Πίν. B36).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XXI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/37.

37. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.60 γρ. 17.5 mm (Πίν. B37).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III. VIR. R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XXII. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/38.

38. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32 – 31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.73 γρ. 16 mm (Πίν. B38).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XXIII. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 544/39.

Νομίσματα αυτοκρατορικών χρόνων

1. Δηνάριο IMP NERO CAESAR AUG. P.P.I. 64 – 68. μ.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.22 γρ. 16.5 mm (Πίν. B40).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Νέρωνα με στεφάνη δάφνης προς τα δεξιά.

Γύρω: IMP. NERO CAESAR AUG. P.P.I. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Βλ. H. Mattingly, Coins of the Roman Empire in the British Museum, I, Augustus to Vitellius, αρ. 114, πίν. 40, 14.

2. Δηνάριο DIVA FAUSTINA. 141 – 143 μ.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.73 γρ. 16 mm (Πίν. B41).

Εμπροσθότυπος: Μπούστο Φαυστίνας ντυμένο προς τα δεξιά. Γύρω: DIVA FAUSTINA. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Όρθια Φαυστίνα προς τα αριστερά. Κρατάει στο δεξιό χέρι της δύο στάχυα προς τα κάτω και μεγάλη δάδα στο αριστερό της. Γύρω: AUGUSTA. Στικτός κύκλος. Βλ. H. Mattingly, A Catalogue of the Roman coins in the British Museum, IV, Antoninus Pius to Commodus, 1968, αριθ. 408 – 414.

Ο θησαυρός από τη θάλασσα του Παντοκράτορα

Ο δεύτερος θησαυρός βρέθηκε από τον Μανιάκη Σπύρο το 1981 και παραδόθηκε στην Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχ/των Ιωαννίνων την 1 – 4 – 82.

Κατά τις πληροφορίες του ευρέτη, όσο μπορεί κανείς να τις πιστέψει, τα νομίσματα βρέθηκαν σε μικρό αμφορέα, (μαζί με άλλα 103 δηνάρια, που παρέδωσε μεταγενέστερα στην ίδια Εφορεία (30 – 7 – 82) ο Καββαδάς Σπύρος¹⁷

17. Ο Καββαδάς Σπύρος, ψαράς από την Πρέβεζα, με μεγάλες επιδόσεις στις καταδύσεις χωρίς συσκευή, προσπάθησε να πουλήσει το θησαυρό, αλλά στο τέλος κινδυνεύοντας να συλληφθεί από την Ασφάλεια παρέδωσε τα 103 δηνάρια στην ΙΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων. Δυστυχώς δεν παρουσιάζονται στη μελέτη μας, για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή μας.

με το αγγείο φύλαξής τους), στη θαλάσσια περιοχή δυτικά από τον παραλιακό οικισμό του Παντοκράτορα Πρεβέζης, σε απόσταση 100 μ. περίπου από την ακτή και σε βάθος 6 μ. Τα νομίσματα που παρέδωσε ο Μανιάκης ήταν 124, δύο ελληνιστικά τετράδραγμα και 122 δηνάρια. Τα 103 νομίσματα που παρέδωσε ο Καββαδάς ήταν μόνο δηνάρια, καλύτερης διατήρησης από τα πρώτα και της ίδιας εποχής (89 – 32 /31 π.Χ.). Δεν είμαστε σίγουροι για το συνολικό ποσό των νομισμάτων, που περιείχε το αγγείο, γιατί μεσολάβησε αρκετός χρόνος από τη χρονολογία της εύρεσης και της παράδοσης.

Από τα 124 νομίσματα που παρέδωσε ο Μανιάκης τα δύο είναι ελληνιστικά τετράδραγμα κακής διατήρησης¹⁸, κοπών της πόλης του Βυζαντίου του τύπου του Λυσιμάχου (210 – 195 π.Χ.), ενώ τα υπόλοιπα είναι δηνάρια των χρόνων της δημοκρατίας, κοπών έτους 111/110 π.Χ. μέχρι του έτους 32/31 π.Χ. Τα δύο από τα δηνάρια είναι πολύ φθαρμένα και έτσι στάθηκε αδύνατη η ταύτισή τους, ενώ τα περισσότερα σώζονται σε καλή κατάσταση, παρά τη μηχανική επέμβαση του ευρέτη σε μερικά από αυτά¹⁹.

Η ποσοτική και ποσοστιαία κατανομή των δηναρίων κατά νομισματοκοπεία είναι: Εξήντα οκτώ δηνάρια του νομισματοκοπείου της Ρώμης, ποσοστό 56,666% (111/110 π.Χ. μέχρι το 40 π.Χ.). Δύο δηνάρια του νομισματοκοπείου της Απολλωνίας – μετά Ασίας, ποσοστό 1,666% (49 π.Χ.). Πέντε του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν μαζί με τον Καίσαρα, ποσοστό 4,165% (49 – 47 π.Χ.). Ένα είναι άγνωστου νομισματοκοπείου, ποσοστό 0,833% (46 π.Χ.). Τρία είναι του νομισματοκοπείου της Αφρικής, ποσοστό 2,499% (47 – 46 π.Χ.). Ένα είναι του νομισματοκοπείου της Gallia Transalpina – Cisalpina, ποσοστό 0,833% (43 π.Χ.). Τέσσερα είναι του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν μαζί με το Βρούτο, ποσοστό 3,352% (43 – 42 π.Χ.). Ένα είναι του νομισματοκοπείου της Σικελίας, ποσοστό 0,833% (42 π.Χ.). Ένα είναι του νομισματοκοπείου του Βρούτου και Κάσσιου, ποσοστό 0,833% (43 – 42 π.Χ.). Ένα είναι του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν με τον Δομίτιο Αηνόβαρβο, ποσοστό 0,833% (41 π.Χ.). Τέλος τριάντα δηνάρια είναι του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν μαζί με τον Αντώνιο, ποσοστό 24,99% (41 – 32 /31 π.Χ.), από τα οποία δεκαεφτά είναι δηνάρια «των εκδόσεων των λεγεώνων» (32/31 π.Χ.).

Ο θησαυρός περιλαμβάνει μόνο δηνάρια από τα νομίσματα των χρόνων της Δημοκρατίας. Περιέχει ποικίλες κοπές, με πολλούς *Triumviri Monetales*²⁰. Τα δηνάρια δείχνουν τη νομισματική κυκλοφορία στο ανατολι-

18. Τα δύο τετράδραγμα παρουσιάζουν μεγάλη φθορά, αποτέλεσμα της πολύχρονης κυκλοφοριακής τους χρήσης και της φθοράς από το θαλασσινό νερό.

19. Το εύρημα μεταφέρθηκε στο Νομισματικό Μουσείο για καθαρισμό και εκτίμηση.

20. Για τους *Triumviri Monetales*, βλ. Crawford, RRC, τ. II, 598 – 603.

Νομισματοκοπεία	Χρονολογία	Αριθμός	Ποσοστό%
1. Ρώμης	111/110 – 46 π.Χ.	68	56,666
2. Απολλωνίας – μετά Ασίας	49 π.Χ.	2	1,666
3. Καίσαρα	49 – 47 π.Χ.	5	4,165
4. Άγνωστο	46 π.Χ.	1	0,833
5. Αφρικής	47 – 46 π.Χ.	3	3,332
6. Gallia Transalpina – Cisalpina	43 π.Χ.	1	0,833
7. Βρούτου	43 – 42 π.Χ.	4	3,332
8. Βρούτου – Κάσσιου	43 – 42 π.Χ.	1	0,833
9. Σικελίας	42 π.Χ.	1	0,833
10. Οκταβιανού	42 – 38 π.Χ.	3	2,499
11. Αηνόβαρβου	41 π.Χ.	1	0,833
12. Αντώνιου	41 – 32/31 π.Χ.	30	24,990
ΣΥΝΟΛΟ		120	

Σχ. 2. Διάγραμμα με την ποσοτική και ποσοστιαία κατά νομισματοκοπεία κατανομή των δηναρίων.

κό ρωμαϊκό κράτος κατά τα τελευταία χρόνια της Δημοκρατίας²¹. Αν μάλιστα ληφθούν υπόψη ότι στο εύρημα περιλαμβάνονται δύο ελληνιστικά τετράδραχμα του Βυζαντίου, δηνάρια «των δημοκρατικών» που κόπηκαν στην Ανατολή²², δηνάρια των τελευταίων χρόνων της δημοκρατίας από κοπές του νομισματοκοπείου που μετακινούνταν με τον Αντώνιο, ενώ απουσιάζουν δηνάρια του νομισματοκοπείου της Ρώμης των τελευταίων χρόνων της δημοκρατίας, η υπόθεση ότι αποτελούσαν τις αποταμιευτικές οικονομίες ρωμαίου λεγεωνάριου²³, που ακολούθησε τον Αντώνιο μέχρι το Άκτιο και ίσως σκοτώ-

21. Η ποσοτική και ποσοστιαία κατανομή κατά νομισματοκοπεία των 120 δηναρίων από τη θάλασσα του Παντοκράτορα θα είναι πλήρης με τη δημοσίευση των άλλων 103 δηναρίων που παρέδωσε ο Καββάδας Σπύρος. Τέλος, σημαντικό θα είναι μετά από τη δημοσίευση, να βρεθεί η ποσοτική και ποσοστιαία κατανομή και σύνθεση των εκδόσεων των θησαυρών των *Triumviri Monetales*, για να δούμε τη νομισματική κυκλοφορία στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος στα τελευταία χρόνια της Δημοκρατίας.

22. Βλ. κατάλογο του ευρήματος από τη θάλασσα του Παντοκράτορα, αριθ. 68 – 72.

23. Για τις λεγεώνες του Αντώνιου, βλ. *P.A. Brunt*, "Italian Manpower (225 B.C. – A.D. 14)", 504–506 και 117, London 1971. *O. Cuntz*, "Legionäre des Antonius und Augustus aus dem Orient", *Jahre-Shefte* 25 (1927), 70–81. *W.W. Tarn*, "Antony's Legions" *CQ* 26 (1932), 75–81. *W. Schmitthenner*, "The Armies of the Triumviral Period", Oxford 1958. *I. Hahn*, "Das Legionsorganisation des zweiten Triumvirats", *Ant Hung* 17 (1969), 199–222. Για τη μισθοδοσία του ρωμαϊκού στρατού, βλ. *G.R. Watson*, "The pay of the Roman Army, the Republic", *Historia* (1958) 113–120. *G. Webster*, "The Roman Imperial Army", London 1969, 246–257. *M.H. Crawford*, "RRC, 633–707 ("Coinage and Finance"). Για τη σχέση της νομισματοκοπίας και του ρωμαϊκού στρατού, βλ. *B.W. Frier*, "Roman coinage and army pay, techniques for evaluating statistics", *N-*

θηκε στη ναυμαχία, παίρνει τη σωστή της διάσταση.

Η θέση όπου βρέθηκαν τα νομίσματα είναι η περιοχή στην οποία βυθίστηκαν τα περισσότερα από τα πλοία του δεξιού κέρατος, που ήταν επικεφαλής ο Αντώνιος. Πιθανόν η ανάσυρση του αγγείου με τα 227 νομίσματα έγινε από ναυάγιο κάποιας τριήρης, που τα κύματα παρέσυραν κοντά στην ακτή του Παντοκράτορα.

Νομισματικοί θησαυροί δηναρίων των χρόνων της δημοκρατίας στην Ελλάδα έχουν βρεθεί στην Καβάλλα²⁴, στο Αγρίνιο²⁵, στην Αϊδόνα²⁶, στην Κερασιά²⁷ και στην Ιεράπετρα²⁸.

Στη βορειοδυτική Ελλάδα δηνάρια και *quinaria* έχουν βρεθεί στη Δωδώνη²⁹, στην Άρτα³⁰, στην Κασσώπη³¹, στην Κέρκυρα³² και στην Ιθάκη³³.

Επίσης στο Μουσείο Ιωαννίνων υπάρχουν άλλα πέντε δηνάρια³⁴ Δημοκρατίας.

Ορισμένα από τα παραπάνω δηνάρια που βρέθηκαν στη βορειοδυτική Ελλάδα σχετίζονται πιθανόν με τις στρατιωτικές κινήσεις των δυνάμεων του Οκταβιανού και του Αντώνιου πριν από τη ναυμαχία του Ακτίου, που παρόλο που σαν ναυτική σύγκρουση δεν ήταν μεγάλη, έκρινε όμως αποφασιστικά τον αγώνα για την εξουσία στη Ρώμη.

umismatica e antichita classiche X, Quaterni ticinesi (1981), 285–295, όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία. Επίσης, βλ. H.B. Mattingly, "Coinage and the Roman state", NC, CXXXVII, London (1977), 199–215.

24. M.H. Crawford, "Roman Republican Coin Hoards", London 1969, αριθ. 336.

25. M. Thompson, "The Agrinian Hoard", New York 1968. C.A. Hersh, "The Agrinion find and the Problem of the Chronology of the Roman Republican Coinage during the second century B.C.", NC (1966), 71–93.

26. Crawford: RRCH, 115, αριθ. 376.

27. Crawford: RRCH, 101, αριθ. 283.

28. Crawford: RRCH, 114, αριθ. 374.

29. Δηνάριο, L. RUBRIUS DOSENUS, 87/86 π.Χ. (Κατάλογος Νομισμάτων Μουσείου Ιωαννίνων, αριθ. 336. Βρέθηκε στη στοά Ε2. Δύο δηνάρια CAESAR 49–48 π.Χ και 46–45 π.Χ. Στοά θεάτρου (KN, 274, 276). Δηνάριο (KNMI, 275).

30. Οικ. Κοτσαρίδα. Δηνάριο, C. VIBIUS CN. PANSA. 48 π.Χ. Οικ. Ζήκου. Quinarius, C.F. Catus).

31. Σπίτι Ι, δωμάτιο D. Δηνάριο, Q. METEL. PIUS SCIPIO IMP. 47–46 π.Χ. Δωμάτιο O (1980, KN 45). Δηνάριο ANT.AUG. III VIR S.P.C. (LEG. XIX). 32/31 π.Χ. Δωμάτιο E, Quinarius, M. ANTONI. 43/42 π.Χ. (ΠΑΕ 1977, 145).

32. Οικ. Αργυρού. Δηνάριο, L. PISO L.F.L.N. FRUGI. 90 π.Χ. (Κατάλογος νομισμάτων Μουσείου Κέρκυρας, αριθ. 2096). Δηνάριο, L. FURIUS CN. F. BROCCCHUS. 63 π.Χ. (KNMK. αριθ. 2094). Δηνάριο, ALBINUS BRUTI F. 48 π.Χ. (KNMK. αριθ. 1962). Δηνάριο, CN. MAGNUS IMP. – M. PUBLICI. LEG. PRO-PR. 46–45 π.Χ. (KNMK. αριθ. 3150).

Επίσης στο Μουσείο Κέρκυρας υπάρχουν τρία δηνάρια και δύο *quinaria* του Οκταβιανού.

33. Quinarius, M. ANT. IMP. COS. DES. ITER ET TER. βλ. S. Benton, "Excavations in Ithaca", III, 50, πίν. 24, αρ. 26, BSA 1938–9.

34. Μεταξύ των οποίων, δηνάριο L. ANTESTIUS GRACULUS 136 π.Χ., δηνάριο CAESAR 49–48 π.Χ. (Κατάλογος Νομισμάτων Μουσείου Ιωαννίνων αριθ. 232), δηνάριο CAESAR 46–45 π.Χ. (KNMI. αριθ. 233), δηνάριο LIBO, PAULLUS LEPIDUS. 62 π.Χ. (Δωρεά Θεοδωρίδου). KNMI, 228–233.

Σχ. 4. Διάγραμμα με την ποσοτική και ποσοστιαία κατά Triumphiri Monentales κατανομή των δηναρίων του ευρήματος από τη θάλασσα του Παντοκτάτορα.

TRIUMVIRI MONENTALES	NOMISMA ΤΟΚΟΠΕΙΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΑΡΙΘ.	ΠΟΣΟΣΤΟ %
1. AP.CL.Q.VR.	Ρώμης	111 – 110 π.Χ.	1	0,833
2. L. RUSTI.	Ρώμης	76 π.Χ.	1	0,833
3. L. FARSULEI MENSOR	Ρώμης	75 π.Χ.	1	0,833
4. M. PLAETORIUS CEST.	Ρώμης	69 π.Χ.	1	0,833
5. C.HOSIDI.C.F.GETA	Ρώμης	68 π.Χ.	2	1,666
6. Q.POMPONI. MUSA	Ρώμης	66 π.Χ.	2	1,666
7. L.PAULLUS LEPIDUS	Ρώμης	62 π.Χ.	2	1,666
8. LIBO	Ρώμης	62 π.Χ.	1	0,833
9. P.YPSAE.	Ρώμης	60 π.Χ.	1	0,833
10. M. SCAUR,P.HUPSAEUS	Ρώμης	58 π.Χ.	1	0,833
11. PHILIPPUS	Ρώμης	56 π.Χ.	1	0,833
12. CN.PLANCIUS	Ρώμης	55 π.Χ.	2	1,666
13. Q.CASSIUS	Ρώμης	55 π.Χ.	1	0,833
14. BRUTUS	Ρώμης	54 π.Χ.	3	2,499
15. Q. POMPEI.RUFI	Ρώμης	54 π.Χ.	5	4,165
16. CALDUS	Ρώμης	54 π.Χ.	1	0,833
17. MN.ACILIUS	Ρώμης	49 π.Χ.	2	1,666
18. CAESAR	Καίσαρα	49 – 48 π.Χ.	4	3,332
19. L.LENTULUS C. MARC.COS	Απολλωνίας μετά Ασίας	49 π.Χ.	2	1,666
20. C.VIBIUS C.F.C.N. PANS	Ρώμης	48 π.Χ.	3	2,499
21. ALBINUS BRUTI.F.	Ρώμης	48 π.Χ.	3	2,499
22. L. HOSTILIUS SASERNA	Ρώμης	48 π.Χ.	1	0,833
23. CAESAR	Καίσαρα	48 – 47 π.Χ.	1	0,833
24. L.PLAUTUS PLANCUS	Ρώμης	47 π.Χ.	2	1,666
25. C.ANTIUS C.F.RESTIO	Ρώμης	47 π.Χ.	1	0,833
26. CAESAR DICT.ITER.	Αφρικής	47 – 46 π.Χ.	3	2,499
27. MN.CORDIUS RUFUS	Ρώμης	46 π.Χ.	3	2,499
28. T.CARISIUS	Ρώμης	46 π.Χ.	2	1,666
29. C.CONSIDIUS PAETUS	Ρώμης	46 π.Χ.	7	5,831
30. COS.TERT.DICT.ITER AUGUR PONT. MAX.	Αβέβαιο	46 π.Χ.	1	0,833
31. L.VALERIUS ACISCULUS	Ρώμης	45 π.Χ.	1	0,833
32. L. AEMILIUS BUCA	Ρώμης	44 π.Χ.	1	0,833

33. L. FLAMINIUS CHILO	Ρώμης	43 π.Χ.	1	0,833
34. PETILLIUS CAPITOLINUS	Ρώμης	43 π.Χ.	2	1,666
35. BRUTUS IMP – CASCA LONGUS	Βρούτου	43 – 42 π.Χ.	1	0,833
36. Q.CAEPPIO BRUTUS PROCOS. L.SESTI, PROQ.	Βρούτου	43 – 42 π.Χ.	1	0,833
37. M.BRUTUS IMP – COSTA LEG.	Βρούτου	43 – 42 π.Χ.	1	0,833
38. C.CASSI.IMP – CAEPIO BRUTUS PROCOS.	Βρούτου	43 – 42 π.Χ.	1	0,833
39.C.CASSI,IMP – BRUTUS LENTULUS SPINT.	Βρούτου- Κάσσιου	43 – 42 π.Χ.	1	0,833
40. L.LIVINEIUS REGULUS	Ρώμης	42 π.Χ.	2	1,666
41. P.CLODIUS M.F.	Ρώμης	42 π.Χ.	7	5,831
42. M.ANTON.	Gallia Trans Alpina- Cisalpina	43 π.Χ.	1	0,833
43. C.VIBIUS VARUS	Ρώμης	42 π.Χ.	1	0,833
44. L.MUSSIDIUS T.F. LONGUS	Ρώμης	42 π.Χ.	2	1,666
45. CAESAR III VIR RPC.	Οκταβιανού	42 π.Χ.	1	0,833
46. MAG.PIUS IMP. ITER. PRAEF.CLAS.ET.ORAE. MARIT.	Σικελίας	43 – 40 π.Χ.	1	0,833
47. M.ANT.IMP. III VIR R.P.C. – M.NERVA PROQ.P.	Αντώνιου	41 π.Χ.	2	1,666
48. M.ANT.IMP.III VIR R.P.C. – M.BARBAT.Q.P.	Αντώνιου	41 π.Χ.	2	1,666
49. M.ANT.IMP. AUG.III VIR R.P.C – M. BARBAT.Q.P. M.NERVA PROQ.P. – L.CELL.Q.P.	Αντώνιου	41 π.Χ.	2	1,666
50.CN.DOMITIUS L.F. IMP.AHENOBAR.	Αηνό- βαρβου	41 π.Χ.	1	0,833
51. ANT.IMP.III VIR R.P.C. – CN.DOMITIUS AHENOBAR – BUS IMP.	Αντώνιου	40 π.Χ.	1	0,833
52. M.ANT.IMP.III VIR R.P.C.	Αντώνιου	40 π.Χ.	1	0,833
53. Q.VOCONIUS VITULUS Q. DESIGN.	Ρώμης	40(;) π.Χ.	1	0,833
54. C.CAESAR IMP. – M.ANTONIUS IMP.	Οκταβιανού	39.π.Χ.	1	0,833

55. M.ANTONIUS M.F.M.N. AUGUR IMP.TERT.COS. DESIGN.ITER.ET TERT. III VIR R.P.C.	Αντώνιου	38 π.Χ.	2	1,666
56. IMP.CAESAR DIVI.IULI.F. – M.AGRIPPA COS. DESIG.	Οκταβιανού	38 π.Χ.	1	0,833
57. ANTON.AUG.IMP.III.COS. DES. III.III.V.R.P.C. – M.SILANUS AUG.Q.PROCOS.	Αντώνιου	33 π.Χ.	1	0,833
58. ANTON.AUG.IMP.III. COS. DES.III.III.V.R.P.C.	Αντώνιου	33 π.Χ.	2	1.666
59. ANT. AUG. III VIR.R.P.C.	Αντώνιου	32/31 π.Χ.	17	14,161
ΣΥΝΟΛΟ			120	

Σχήμα 5. Διάγραμμα με την ποσοτική και ποσοστιαία κατά λεγεώνες κατανομή των δηναρίων εκδόσεων του έτους 32/31 π.Χ. του ευρήματος από τη θάλασσα του Παντοκράτορα.

ΛΕΓΕΩΝΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
1. CHORTIUM PRAETORIARUM	1	5,882
2. LEG.III	1	5,882
3. LEG.VII	4	23,528
4. LEG.IX	1	5,882
5. LEG.X	1	5,882
6. LEG.XI	1	5,882
7. LEG.XII	2	11,764
8. LEG.XV	1	5,882
9. LEG. XVI	2	11,764
10. LEG.XVIII.LIBICAE	1	5,882
11. LEG. XIX	1	5,882
12. LEG.XXII	1	5,882
ΣΥΝΟΛΟ	17	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

1. Αργυρό τετράδραχμο Βυζαντίου του τύπου του Λυσιμάχου. 210 – 195 π.Χ. 10.83 γρ. 32 mm. (Πίν. Γ, 1).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή αποθεωθέντος Αλεξάνδρου προς τα δεξιά, με διάδημα και μακριά μαλλιά. Πίσω από τα αυτιά έχει κέρατα κριού, σύμβολο του θεϊκού πατέρα του Ἀμμωνα.

Οπισθότυπος: Αθηνά Νικηφόρος καθισμένη σε θρόνο. Με τον αριστερό της αγκώνα ακουμπάει στην ασπίδα της και με το δεξιό της χέρι κρατάει Νίκη, που φέρει ταινία. Κάτω από το θρόνο υπάρχουν τα γράμματα ΒΥ, και κάτω – κάτω, οριζόντια τοποθετημένη τρίαينا. Πίσω: ΒΑΣΙΛΕΩΣ προς τα κάτω. Μπροστά: ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ προς τα κάτω. Βλ. H. Seuring, *Monnaies Hellenistiques de Byzance et de Calcedoine*, 198 – 9, pl. 24, 16, 17 (C.M. Kraay – G.K. Jenkins, *Essays in Greek Coinage*, Oxford 1968).

2. Ὅμοιο τετράδραχμο, περισσότερο φθαρμένο. Διαφορετικές σφραγίδες. 9.40 γρ. 36.5 mm.

3. Δηνάριο Δημοκρατίας. AP.CIL. – Q.VR. 110/110 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης, 3.50 γρ. 36.5, μμ. (Πίν. Δ, 1).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ρώμης με κράνος προς τα δεξιά. Πίσω: Ορθογώνιο έμβλημα, Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τρῦππο άρμα προς τα δεξιά. Η Νίκη κρατάει τα ηνία με τα δύο χέρια. Κάτω: AP.CL.Q.V. Στικτός κύκλος.

Για παρόμοιο νόμισμα, βλ. Crawford, 299/1α, (Πίν. XL), αλλά με διαφορετική επιγραφή.

4. Δηνάριο L.RUSTI. 76 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.34 γρ. 18 mm. Καλής διατήρησης. (Πίν. Δ, 2).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αθηνάς, με κράνος που φέρει λοφίο, προς τα δεξιά. Πίσω: S.C. (Senatus Consultum).

Οπισθότυπος: Ὅρθιο κριάρι με ανυψωμένο κεφάλι προς τα δεξιά. Στικτός κύκλος. Κάτω: L. RUSTI. Ανάποδα κτυπημένη όψη. Βλ. Crawford, 389/1 (Πίν. XLIX).

5. Δηνάριο L. FARSULEI MENSOR. 75 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.09 γρ. 18 mm. Μέτριας διατήρησης. (Πίν. Δ, 3).

Εμπροσθότυπος: Μπούστο Ελευθερίας προς τα δεξιά με διάδημα, σκουλαρίκια και περιδέραιο. Πίσω: Πίλος. Μπροστά: S C. κάτω από το μάγουλο. MENSOR προς τα πάνω. Πίσω: Έμβλημα. Κύκλος από αστράγαλο.

Οπισθότυπος: Πολεμιστής με δόρυ και γκέμια στο αριστερό χέρι, πάνω σε συνωρίδα προς τα δεξιά. Με το δεξιό χέρι βοηθά μια μορφή να ανέβει στο άρμα. Κάτω από τα μπροστινά πόδια του αλόγου σκορπιός. Κάτω: L. FAR-SULEI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 392/1α.

6. Δηνάριο M. PLAETORIUS CEST. 69 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.6 γρ. 17.5 mm. (πίν. Δ,4).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή ανδρός προς τα δεξιά. Πίσω: Έμβλημα.

Οπισθότυπος: Φτερωτό κηρύκειο. Δεξιά: M. PLAETORI προς τα κάτω. Αριστερά: CEST. EX. S.C. προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 405/5, πίν. L.

7. Δηνάριο C. HOSIDI. C.F. GETA III VIR. 68 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.35 γρ. 17 mm. (πίν. Δ,5).

Εμπροσθότυπος: Μπούστο της Άρτεμης προς τα δεξιά, ντυμένο, με τόξο και φαρέτρα πάνω από τον ώμο. [GETA] προς τα κάτω. Μπροστά: [III VIR] προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αγριόχοιρος κτυπημένος με δόρυ προς τα δεξιά. Κάτω από το ζώο κυνηγετικός σκύλος. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 407/1, πίν. L.

8. Δηνάριο όμοιο, πιό φθαρμένο. 178 γρ. 17 mm. (πίν. Δ,6).

9. Δηνάριο Q.POMPONI MUSA. 66 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.57 γρ. 18 mm (πίν. Δ,7).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά, με στεφάνι δάφνης. Πίσω: Χελώνα.

Οπισθότυπος: Η μούσα Τερψιχόρη με λύρα στο αριστερό χέρι και πλήκτρο στο δεξιό. Δεξιά: POMPONI προς τα κάτω. Αριστερά: MUSA προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 410/7α, πίν. L.

10. Δηνάριο Q. POMPONI MUSA. 66 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.51 γρ. 18 mm. (πίν. Δ, 8).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά.

Οπισθότυπος: Η μούσα Μελομένη κατ' ενώπιον, ζωσμένη με ξίφος. Κρατάει με το αριστερό τεντωμένο χέρι μάσκα τραγική. Με το δεξιό κρατάει ρόπαλο που ακουμπά στο έδαφος. Αριστερά: MUSA προς τα κάτω. Δεξιά: Q. POMPONI προς τα κάτω. Βλ. Crawford, 410/4, πίν. L.

11. Δηνάριο L. PAULLUS LEPIDUS. 62 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.41 γρ. 18 mm. (Πίν. Δ,9).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή της Ομόνοιας προς τα δεξιά, με βέλο και διάδημα. Αριστερά: PAULLUS LEPIDUS προς τα πάνω. Δεξιά: CONCORDIA προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τρόπαιο. Πάνω: TER. Δεξιά: Ο Λεύκιος Αιμίλιος Παύλος. Αριστερά: Ο βασιλιάς Περσέας και οι δύο γιοί του. Κάτω: PAULLUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 415/1, πίν. LI.

12. Όμοιο δηνάριο, περισσότερο φθαρμένο. Διαφορετικές σφραγίδες. 2.10 γρ. 18 mm. (Πίν. Δ,10).

13. Δηνάριο LIBO. 62 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.21 γρ. 20 mm. (πίν. Δ,11).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή "Bonus Eventus" προς τα δεξιά. Η επιγραφή προς τα κάτω. Πίσω: LIBO προς τα κάτω. Μπροστά: BON.EVENT. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Puteal Scribonianum κοσμημένη με γιρλάντα και δύο λύρες. Πάνω: PUTEAL. Κάτω: SCRIBON. Στη βάση σφυρί. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 416/1α, πίν. LI.

14. Δηνάριο P. YPSAE. 60 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.05 γρ. 18 mm. (Πίν. Δ, 12).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή του Ποσειδώνα προς τα δεξιά. Πίσω: Τρίαινα. Μπροστά [P.YPSAE S.C.] προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Δίας σε τέθριππο προς τα αριστερά. Κραδαίνει κεραυνό με το δεξιό χέρι και κρατάει τα γκέμια με το αριστερό. Κάτω: C.YPSAE.COS/PRIV. Πίσω: CEPIT προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 420/1α, πίν. LI.

15. Δηνάριο M.SCAUR, P.HYPSAEUS AED. CUR. 58 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.36 γρ. 18 mm. (πίν. Ε, 25).

Εμπροσθότυπος: Καμήλα προς τα δεξιά. Μπροστά και δίπλα από την καμήλα γονατιστός ο βασιλιάς Αρέτας. Κρατάει τα γκέμια με το αριστερό χέρι και κλαδί ελιάς δεμένο με ταινία στο δεξιό χέρι. Πάνω: M.SCAUR. Αριστερά: EX. Δεξιά: S.C. Κάτω: AED.CUR. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Δίας σε τέθριππο προς τα αριστερά, κραδαίνοντας κεραυνό με το δεξιό χέρι. Πάνω: P. HYPSAEUS/AED.CUR. Κάτω: C.HYPSAE.COS, PREIVER. Δεξιά: CAPTUM. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 422/1α.

16. Δηνάριο PHILIPPUS. 56 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 1.95 γρ. 17 mm. (Πίν. Δ, 13).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ancus Marcius προς τα δεξιά με διάδημα. Πίσω: κέρας. Κάτω: ANCUS. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Υδραγωγείο πάνω στο οποίο στέκεται έφιππος ανδριάντας προς τα δεξιά. Στα πόδια του αλόγου λουλούδι. Αριστερά: [PHILIPPUS] προς τα κάτω. Μέσα στα τόξα του υδραγωγείου τα γράμματα AQVA MARC. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 425/1, I, πίν. LI.

17. Δηνάριο CN. PLANCIUS AED. CUR. 55 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.06 γρ. 17 mm (πίν. Δ, 14).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή γυναικός προς τα δεξιά. Φοράει καυσία στο κεφάλι, σκουλαρίκι και περιδέριο. Μπροστά: CN. PLANCIUS προς τα κάτω.

Οπισθότυπος: Κρητικός αίγαγρος με ανασηκωμένο κεφάλι προς τα δεξιά. Πίσω: Ορθιο βέλος και φαρέτρα. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 432, I, Πίν. LII.

18. Όμοιο δηνάριο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.14 γρ. 17 mm. (πίν. Δ, 15). Βλ. Crawford, 432, I, πίν. LII.

19. Δηνάριο Q. CASSIUS. 55 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.23 γρ. 17.5 mm. (πίν. Δ, 16).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή της Ελευθερίας προς τα δεξιά. Αριστερά [LIBERT] Δεξιά: Q. CASSIUS προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Στρογγυλός ναός της Εστίας, μέσα στον οποίο υπάρχει υπατική δίφρος. Δεξιά: Πινακίδα με A.C. Αριστερά: Κάλπη ψηφοφορίας. Βλ. Crawford, 428/2, πιν. LII.

20. Δηνάριο BRUTUS. 54 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.93 γρ. 19 mm. (πίν. Δ, 17).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή της Ελευθερίας προς τα δεξιά, με σκουλαρίκι, περιδέριο και κόσμημα στο κεφάλι. Πίσω: LIBERTAS προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ο Ιούνιος Βρούτος, ύπατος 509 π.Χ. περπατάει προς τα δεξιά, μεταξύ δύο ραβδούχων. Μπροστά προπορεύεται άλλος αξιωματούχος. Κάτω: BRUTUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 433/1, πιν. LII.

21. Δηνάριο BRUTUS. 54 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.25 γρ. 20.5 mm. (Πίν. Δ, 18). Πίσω: BRUTUS προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή Σερβίλιου Αχάλα (MAG. EQ. 439), προς τα δεξιά με γένια. Πίσω: AHALA προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

22. Δηνάριο όμοιο, περισσότερο φθαρμένο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.11 γρ. 17.5 mm. (πίν. Δ, 19). Βλ. Crawford, 433/2, Πίν. LII.

23. Δηνάριο Q. POMPEI RUF. 54 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.22, γρ. 17 mm. (πίν. Ε, 20).

Εμπροσθότυπος: Ηγεμονικός ελεφάντινος δίφρος. Αριστερά: Όρθιο βέλος. Δεξιά: Κλαδί δάφνης. Πάνω: Q. POMPEI. Q.F. RUFUS. Κάτω: COS σε πινακίδα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ηγεμονικός δίφρος μεταξύ ράβδου οίονοσκοπίας και στεφανιού. Πάνω: SULLA COS. Κάτω: Q. POMPEI. RUF. σε πινακίδα. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 434/2, πιν. LII.

23. Δηνάριο Q. POMPEI RVFI 54 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3 – 22 γρ., 17 mm (Πίν. Ε, 20).

24. Δηνάριο όμοιο, καλύτερης διατήρησης, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.50 γρ. 17 mm (πίν. Ε, 21).

25. Δηνάριο όμοιο, αρκετά φθαρμένο. 2.06 γρ. 17 mm. (πίν. Ε, 22).

26. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.06 γρ. 18 mm (Πίν. Ε, 23).

27. Δηνάριο Q. POMPEI RUF. 54 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.20 γρ. 19 mm. (Πίν. Ε, 24).

Εμπροσθότυπος: Υπατική δίφρος με βέλος αριστερά και όρθιο κλαδί δεξιά. Πάνω: Q. POMPEI. Q.F. RUFUS. Γύρω: Κύκλος.

Οπισθότυπος: Στικτή – χαρακτή επιγραφή, ανάποδα γραμμένη. Πάνω: Q.

ΙΕΜΟΨ: Q / SUΨΥΑ. Κάτω: Υπατική δίφρος που αποδίδεται στικτά. Βλ. Crawford, 434/2, πίν. LII για την πρώτη όψη.

28. Δηνάριο CALDUS III VIR. 51 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.20 γρ. 18 mm. (Πίν. E, 26).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Καίλιου Κάλτου, υπάτου 94 π.Χ., προς τα δεξιά. Δεξιά: C. COEL. CALDUS προς τα κάτω. Κάτω [COS]. Πίσω: L.D. σε πινακίδα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή του Ήλιου με ακτινωτό διάδημα προς τα δεξιά. Πίσω: Ωοειδής ασπίδα με έμβλημα κεραυνό. Μπροστά: CALDUS III VIR προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford 437 – A, 1a. Πίν. LII.

29. Δηνάριο MN. ACILIUS III VIR. 49 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.23 γρ. 17 mm. (πίν. E, 27).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή της Σωτηρίας με στεφάνι δάφνης. Πίσω: SALUTIS προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: VALETUDO όρθια προς τα αριστερά. Ακουμπάει με το αριστερό χέρι σε πεσσίσκο και κρατάει φίδι στο δεξιό χέρι. Δεξιά: MN. ACILIUS προς τα πάνω. Αριστερά: III.VIR. VALETV. προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 442/1a, πίν. LII.

30. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.12 γρ. 17.2 mm. (πίν. E, 28).

31. Δηνάριο. CAESAR. 49–48 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Καίσαρα. 3.23 γρ. 18.5 mm. (πίν. E, 31)

Εμπροσθότυπος: Εμβλήματα ποντίφηκα (Cucullus, aspergillum, ax και arrex). Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ελέφαντας προς τα δεξιά τσαλαπατάει δράκοντα. Κάτω: CAESAR Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 443/1, πίν. LII.

32. Δηνάριο όμοιο, με φθαρμένες όψεις. Διαφορετικές σφραγίδες. 2.53 γρ. 18.5 mm. (Πίν. E, 32).

33. Δηνάριο όμοιο, με φθαρμένες όψεις και διαφορετικές σφραγίδες. 2.46 γρ. 17 mm. (Πίν. E, 33).

34. Δηνάριο όμοιο, με φθαρμένες όψεις και διαφορετικές σφραγίδες. 1.97 γρ. 15 mm. (Πίν. E, 34).

35. Δηνάριο L. LENTULUS, C. MARC. COS. 49 π.Χ. Νομισματοκοπείο Απολλωνίας, μετά Ασίας. 3.56 γρ. 20 mm. (Πίν. E, 29).

Εμπροσθότυπος: Τρισκέλις με κεφάλι Μέδουσας στο κέντρο, που φέρει φτερά και στάχυα ανάμεσα στα σκέλη. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Όρθιος γυμνός Δίας κατ' ενώπιον, κρατώντας κεραυνό στο δεξιό χέρι και αετό στο αριστερό. Αριστερά: LENT.MAR. προς τα πάνω. Δεξιά: COS προς τα πάνω. Δεξιά: Άρπη. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 445/1a, πίν. LIII.

36. Δηνάριο L. LENTULUS, C. MARC. COS. 49 π.Χ. Νομισματοκοπείο Απολλωνίας, μετά Ασίας. 3.72 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Ε, 30).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά: Πίσω: COS προς τα πάνω. Μπροστά: L.LENT. C. MARC. προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Όρθιος γυμνός Δίας κατ' ενώπιον κοιτάζει προς τα δεξιά με κεραυνό στο δεξί χέρι και αετό στο αριστερό πάνω από βωμό, που κοσμεύεται με γιρλάντα. Αριστερά: Αστέρι. Κάτω: Q. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 445/2, πίν. LII.

37. Δηνάριο C. VIBIUS C.F.C.N. PANS. 48 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.52 γρ. 18 mm. (πίν. Ε, 39).

Εμπροσθότυπος: Μάσκα γενειοφόρου Πάνα προς τα δεξιά. Κάτω: [PANS]. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Δίας Αχίλλεος καθιστός προς τα αριστερά με στεφάνι δάφνης. Κρατάει φιάλη στο δεξί χέρι και σκήπτρο στο αριστερό. Δεξιά: C. VIBIUS C.F.C.N. προς τα κάτω. Αριστερά: JOVIS AXUR προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Ανάποδα κτυπημένη όψη. Βλ. Crawford, 449/1aIa.

38. Δηνάριο όμοιο 3.11 γρ. 19. Διαφορετικές σφραγίδες. Περισσότερο φθαρμένες όψεις. (Πίν. Ε, 40).

39. Δηνάριο όμοιο, 2.54 γρ. 18 mm. Διαφορετικές σφραγίδες. (πίν. Ε, 41).

40. Δηνάριο ALBINUS BRUTI F. 48 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.54 γρ. 18 mm. (Πίν. Ε, 37).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Άρη με χαμηλό γένι και με κράνος, που φέρει λοφίο, προς τα δεξιά. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Δύο διασταυρωμένες γαλατικές σάλπιγγες. Πάνω: Ωοειδής ασπίδα. Κάτω: Στρογγυλή ασπίδα. Αριστερά. BRUTI. F. προς τα πάνω. Δεξιά: ALBINUS προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 450/1a, πίν. LIII.

41. Δηνάριο ALBINUS BRUTI. F. 48 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.04 γρ. 19 mm. (Πίν. Ε, 36).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή PIETAS προς τα δεξιά. Πίσω: PIETAS προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Δύο χέρια σε χειραψία, που κρατούν φτερωτό κηρύκειο. Κάτω: ALBINUS. BRUTI. F. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 450/2, πίν. LIII.

42. Δηνάριο ALBINUS BRUTI. F. 48 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.39 γρ. 16 mm. (Πίν. Ε, 35).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Α. Ποστούμιου προς τα δεξιά. Γύρω: A. POSTUMIUS. COS. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Στεφάνι από στάχυα. Μέσα: ALBINUS/ BRUTI. F. Βλ. Crawford, 450/3 γ, Πίν. LIII.

43. Δηνάριο L. HOSTILIUS SASERNA. 48 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.29 γρ. 16 mm. Βλ. Crawford, 448/1a, Πίν. LII. (Πίν. Ε, 38).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή γυναίκας προς τα δεξιά, με στεφάνι βελανιδιάς και διάδημα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Νίκη που βαδίζει με ανοικτό διασκελισμό προς τα δεξιά. Κρατάει τρόπαιο με γαλατικά όπλα με το αριστερό της χέρι που στηρίζεται στον ώμο και κηρύκειο στο δεξιό χέρι. Μπροστά: [L.HOSTILIUS] Πίσω: [SASERN] Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 448 1a, Πίν. LII.

44. Δηνάριο CAESAR. 48–47 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Καίσαρα. 2.35 γρ. 17 mm. (Πίν. E, 42).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή θεάς προς τα δεξιά, με στεφάνι βελανιδιάς, σκουλαρίκι, διάδημα και κόσμημα στον κρόταφο. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τρόπαιο με γαλατικά όπλα. Αποτελείται από μια ωοειδή ασπίδα, σάλπιγγα και κράνος με κέρατα. Δεξιά: Πέλεκυς. Κάτω: CAE/SAR. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 452/2, Πίν. LIII.

45. Δηνάριο L. PLAUTUS PLANCUS, 47 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.11 γρ. 19.5 mm. (Πίν. E, 43).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μέδουσας κατ' ενώπιον. Κάτω: [L. PLAUTIUS]. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Νίκη προς τα δεξιά κρατώντας κλαδί φοίνικα στο αριστερό χέρι και οδηγώντας τέθριππο. Κάτω: [PLANCUS]. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 453 1a.

46. Δηνάριο όμοιο, αλλά περισσότερο φθαρμένο. Διαφορετικές σφραγίδες. 1.87 γρ. 19.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 44).

47. Δηνάριο C. ANTIUS C.F. RESTIO. 47 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.10 γρ. 18 mm. (Πίν. ΣΤ, 45).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή C. ANTIUS RESTIO προς τα δεξιά. Πίσω: RESTIO προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ηρακλής βαδίζει γυμνός προς τα δεξιά, κρατώντας τρόπαιο στο αριστερό χέρι και ρόπαλο στο δεξιό. Δεξιά: C. ANTIUS.C.F. προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 455 1a. Πίν. LIV.

48. Δηνάριο CAESAR DICT. ITER. 47–46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Αφρικής. 3.38 γρ. 17 mm. (Πίν. ΣΤ, 46).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αφροδίτης προς τα δεξιά με διάδημα και περιδέριο. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ο Αινείας γυμνός προς τα αριστερά, μεταφέροντας το παλλάδιο με το δεξιό χέρι και τον πατέρα του Αγχίση στον αριστερό ώμο. Δεξιά: CAESAR προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 458/1, Πίν. LIV.

49. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.08 γρ. 17.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 47).

50. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.44 γρ. 18 mm. (Πίν. ΣΤ, 48).

51. Δηνάριο MN. CORDIUS RUFUS III VIR. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο

Ρώμης. 4.03 γρ. 18.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 51).

Εμπροσθότυπος: Κουκουβάγια πάνω σε κράνος προς τα δεξιά. Αριστερά: RUFUS προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αιγίδα οχταγωνική με φίδια στις γωνίες. Το μικρό κεφάλι της Μέδουσας βρίσκεται στο κέντρο. Γύρω: M.N. CORDIUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 463/2, πίν. LIV.

52. Δηνάριο όμοιο, πιό φθαρμένο με διαφορετικές σφραγίδες. 3.90 γρ. 18 mm. (Πίν. ΣΤ, 52).

53. Δηνάριο MN. CORDIUS RUFUS III VIR. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.88 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Ζ, 71).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλές Διοσκούρων με πίο και στεφάνι δάφνης. Γύρω: RUFUS III VIR. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αφροδίτη όρθια προς τα αριστερά με σκήπτρο στο αριστερό χέρι και πλάστιγγα στο δεξί. Πίσω από τον αριστερό της ώμο Έρωτας Βλ. Crawford 463/1a, πίν. LIV.

54. Δηνάριο T. CARISIUS III VIR. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.69 γρ. 19 mm. (Πίν. ΣΤ, 49).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Juno Moneta προς τα δεξιά. Πίσω: MONETA προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Άκμωνας ανάμεσα σε σφύρα και τανάλια. Πάνω: Πίλος με στεφάνι. T. CARISIUS. Όλα αυτά μέσα σε στεφάνι δάφνης. Βλ. Crawford 464/2, πίν. LIV.

55. Δηνάριο T. CARISIUS. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.28 γρ. 18 mm (πίν. ΣΤ, 50).

Εμπροσθότυπος: Μπούστο Νίκης προς τα δεξιά. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Νίκη πάνω σε συνωρίδα προς τα δεξιά. Κάτω: T. CARISI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford 464/4, Πίν. LV.

56. Δηνάριο C. CONSIDIUS PAETUS. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.29 γρ. 18 mm. (Πίν. ΣΤ, 53).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Γύρω κύκλος με στεφάνι δάφνης.

Οπισθότυπος: Υπατικός δίφρος στεφανωμένος. Πάνω: C. CONSIDIUS. Κάτω: [PAETUS]. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 465/ 1a.

57. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.45 γρ. 18 mm (πίν. ΣΤ, 54).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Υπατικός δίφρος στεφανωμένος. Πάνω: C. CON [SIDIUS]. Κάτω: PAE [TUS].

58. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 1.92 γρ. 18 mm (πίν. ΣΤ, 55).

Εμπροσθότυπος: Αρκετά φθαρμένη όψη. Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά.

Οπισθότυπος: Υπατικός δίφρος στεφανωμένος. Πάνω: CON [SIDIUS] Κάτω:

[PAETUS].

59. Δηνάριο C. CONSIDIUS PAETUS. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.41 γρ. 20.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 56).

Εμπροσθότυπος: Μπούστο Αθηνάς με κράνος που φέρει λοφίο. Φοράει αιγίδα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Νίκη σε τέθριππο προς τα αριστερά. Κρατάει κλαδί φοίνικα και τα γκέμια με το αριστερό χέρι και στεφάνι με το δεξιό. Κάτω: C. CONSIDI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 465/5, Πίν. LV.

60. Δηνάριο C. CONSIDIUS PAETUS. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.21 γρ. 22.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 58).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αφροδίτης προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης και διάδημα. Πίσω: PAETI προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Νίκη σε τέθριππο προς τα αριστερά. Κρατάει κλαδί φοίνικα και τα γκέμια στο αριστερό χέρι και στεφάνι στο δεξιό. Κάτω: C. CONSIDI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 465/3, Πίν. LV.

61. Δηνάριο C. CONSIDIUS PAETUS. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.09 γρ. 19.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 57).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αφροδίτης προς τα αριστερά, αλλά με περιδέραιο. Πίσω: PAETI προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τέθριππο προς τα αριστερά με Νίκη, που κρατάει στεφάνι δάφνης στο δεξιό χέρι και κλαδί φοίνικα στο αριστερό. Κάτω: C. CONSIDI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 465/4, Πίν. LV.

62. Δηνάτιο C. CONSIDIUS PAETUS. 46 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.69 γρ. 19 mm. (Πίν. ΣΤ, 59).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αφροδίτης προς τα αριστερά με περιδέραιο. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τέθριππο με Νίκη προς τα αριστερά. Κάτω: C. CONSIDI. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 465/4, Πίν. LV.

63. Δηνάριο COS.TERT. DICT.ITER.AUGUR.PONT.MAX. 46 π.Χ. Αβέβαιο νομισματοκοπείο. 2.27 γρ. 16.5 mm. (Πίν. ΣΤ, 60).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Δήμητρας προς τα δεξιά. Πίσω: COS.TERT προς τα κάτω. Μπροστά: DICT.ITER προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Όργανα θυσίας. Πάνω: AUGUR. Κάτω: PONT.MAX. Δεξιά: D. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 467 1α, Πίν. LV.

64. Δηνάριο L. VALERIUS ACISCULUS 45. π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.18 γρ. 19.5 mm (Πίν. ΣΤ, 61).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος Soranus προς τα δεξιά, με διάδημα στα μαλλιά. Πάνω: Άστρο. Πίσω: ACISCULUS προς τα κάτω. Έμβλημα σκαπάνη. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Η Ευρώπη καθισμένη σε ταύρο προς τα δεξιά. Κάτω: L. VALERIUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford 474/ 1α.

65. Δηνάριο L. AEMILLIUS BUCA III VIR. 44 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.15 γρ. 19 mm. (Πίν. ΣΤ, 62).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Μπροστά: CAESAR. IM. προς τα κάτω. Πίσω: Μηνίσκος ΡΜ προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αφροδίτη προς τα αριστερά με Νίκη στο δεξιό χέρι και σκήπτρο στο αριστερό. Πίσω: L.AEMILIUS προς τα κάτω. Μπροστά: BUCA προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 480/4, πίν. LVII.

66. Δηνάριο L. FLAMINIUS CHILO III VIR. 43 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 1.90 γρ. 17 mm. (Πίν. ΣΤ, 63).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Όρθια θεά προς τα αριστερά με κηρύκειο στο δεξιό και σκήπτρο στο αριστερό χέρι. Δεξιά προς τα κάτω: L. FLAMINIUS. Αριστερά: IIII VIR προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 485 1, πίν. LVIII.

67. Δηνάριο PETILLIUS CAPITOLINUS. 43 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.61 γρ. 18 mm. (Πίν. ΣΤ, 64).

Εμπροσθότυπος: Αετός με ανοικτά φτερά πάνω σε κεραυνό προς τα δεξιά. Πάνω: PETILLIUS. Κάτω: CAPITOLINUS. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Πρόσοψη του ναού του Καπιτωλίου. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 487/2α.

68. Δηνάριο όμοιο περισσότερο φθαρμένο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.73 γρ. 18 mm. (Πίν. ΣΤ, 65).

Εμπροσθότυπος: Μικρότερος αετός. Πάνω: PETILLIUS. Κάτω: [CAPITOLINUS]

Οπισθότυπος: Εξάστυλη πρόσοψη του ναού του Καπιτωλίου. Δεξιά: S. Βλ. Crawford, 487/2α.

69. Δηνάριο BRUTUS IMP – CASCA LONGUS. 43 – 42. π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Βρούτο. (Πίν. Ζ, 66). 3.32 γρ. 19 mm.

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ποσειδώνα με στεφάνι δάφνης προς τα δεξιά. Κάτω: Τρίαίνα. Αριστερά: CASCA προς τα πάνω. Δεξιά: LONGUS προς τα πάνω.

Οπισθότυπος: Νίκη που περπατάει προς τα δεξιά. Κρατάει κλαδί φοίνικα πάνω από τον αριστερό ώμο και διάδημα με ταινία. Στα πόδια της σπασμένο σκήπτρο. Αριστερά: BRUTUS προς τα πάνω. Δεξιά: IMP προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 507, Πίν. LXI.

70. Δηνάριο Q. CAEPIO BRUTUS PROCOS – L. SESTI. PROQ. 43 – 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με το Βρούτο. 2.80 γρ. 17 mm. (Πίν. Ζ, 67).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ελευθερίας προς τα δεξιά με βέλο. Μπροστά: SESTI προς τα πάνω. Πίσω: PRO.Q. προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τρίποδας ανάμεσα σε αρύταινα και πέλεκυ. Γύρω: Q.CAEPIO. BRUTUS. PRO.COS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 502/2.

71. Δηνάριο M. BRUTUS IMP – COSTA LEG. 43 – 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με το Βρούτο. 3.28 γρ. 17 mm. (Πίν. Z, 68).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Μπροστά: COSTA προς τα κάτω. Πίσω: LEG προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Τρόπαιο με οχτώσχημη ασπίδα αριστερά και δύο δόρατα δεξιά. Δεξιά: BRUTUS προς τα κάτω. Αριστερά: IMP προς τα πάνω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 506/2, πίν. LXI.

72. Δηνάριο C. CASSI. IMP – CAEPIO BRUTUS PROCOS. 43 – 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με το Βρούτο. 2.60 γρ. 17 mm. (Πίν. Z, 69).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ελευθερίας προς τα δεξιά με μαζεμένα μαλλιά. Δεξιά [LEIBERTAS] προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Λύρα ανάμεσα σε πλήκτρο και κλαδί δάφνης, δεμένο με ταινία. Γύρω: CAEPIO.BRUTUS PRO.COS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 501/1, πίν. LXI.

73. Δηνάριο C. CASSI.IMP – BRUTUS – LENTULUS SPINT. 43 – 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με το Βρούτο και τον Κάσσιο. 3.46 γρ. 19 mm. (Πίν. Z, 70).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ελευθερίας με βέλο προς τα δεξιά. Φοράει διάδημα, σκουλαρίκι και περιδέριο. Μπροστά: LEIBERTAS προς τα πάνω. Πίσω: C. CASSI.IMP προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Οινοχόη και κέρα. Κάτω: LENTULUS.SPINT. Βλ. Crawford, 500/3, Πίν. LXI.

74. Δηνάριο L. LIVINEIUS REGULUS IIII VIR A.P.F. 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης 72), 2.28 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Z, 72).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή L. REGULUS προς τα δεξιά. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Υπατική δίφρος. Δεξιά και αριστερά όρθιες δέσμες ράβδων. Πάνω: L. LIVINEIUS. Κάτω: REGULUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 494/38, πίν. LIX.

75. Δηνάριο όμοιο, αλλά περισσότερο φθαρμένο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.70 γρ. 17.5 mm. (πίν. Z, 73).

76. Δηνάριο P. CLODIUS M.F IIII VIR A.P.F. 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 2.79 γρ. 18 mm. (Πίν. Z, 86).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ήλιου προς τα δεξιά, με εννεάκτινο διάδημα. Πίσω: Φαρέτρα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Μηνίσκος προς τα πάνω, που περιβάλλεται από πέντε εξάκτινα αστέρια. Κάτω: P. CLODIUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 494/21.

77. Δηνάριο P. CLODIUS M.F IIII VIR. 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.36 γρ. 19 mm. (Πίν. Z, 74).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Απόλλωνος προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Πίσω: Λύρα. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Diana Lucifera όρθια κατ' ενώπιον με το κεφάλι προς τα δεξιά και με τόξο και φαρέτρα πάνω στο δεξιό της ώμο. Κρατάει αναμμένες δάδες στα χέρια. Δεξιά: P. CLODIUS προς τα πάνω. Αριστερά: M.F. προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 494/23, πίν. LIX.

78. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.75 γρ. 20 mm. (Πίν. Z, 75).

79. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.44 γρ. 20 mm. (Πίν. Z, 76).

80. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.58 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Z, 77).

81. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.73 γρ. 19 mm. (Πίν. Z, 78).

82. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.8 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Z, 79).

83. Δηνάριο M. ANTON. 43 π.Χ. Νομισματοκοπείο Gallia Transalpina - Cisalpina 2.5 γρ. 17 mm. (Πίν. Z, 84).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή M. Αντωνίου προς τα δεξιά με γένια. Πίσω: Κέρας. Μπροστά: M. ANTO.IMP προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με στεφάνι. Πίσω: Αγγείο. Μπροστά: CAESAR.DIC. προς τα κάτω. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 488 1/I. Πίν. LVIII.

84. Δηνάριο C. VIBIUS VARUS. 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.48 γρ. 18 mm. (Πίν. Z, 80).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Διόνυσου προς τα δεξιά με στεφάνι κισσού. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Στρογγυλός βωμός με γιρλάντα στον οποίο στηρίζεται λοξά θύρσος. Πάνω στο βωμό μάσκα. Δεξιά: Πάνθηρας αναπηδά αριστερά πάνω στο βωμό. Κάτω: C. VIBIUS. Δεξιά: VARUS προς τα πάνω. Βλ. Crawford, 494/36.

85. Δηνάριο L. MUSSIDIUS T.F. LONGUS III VIR A.P.F. 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.54 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Z, 82).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Ομόνοιας προς τα δεξιά, με βέλο και διάδημα. Μπροστά: Μηνίσκος. Πίσω: CONCORDIA προς τα πάνω.

Οπισθότυπος: Ιερό Αφροδίτης Cloacina, με δύο αγάλματά της όρθια κατ' ενώπιον. Κάτω: CLOACIN. Πάνω: L. MUSSIDIUS. LONGUS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 494/42 c, πίν. LX.

86. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.43 γρ. 19 mm. (Πίν. Z, 83). Βλ. Crawford, 494/42 b.

87. Δηνάριο CAESAR III VIR R.P.C. 42 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Οκταβιανό. 2.20 γρ. 19 mm. (Πίν. Ζ, 85).

Εμπροσθότυπος: Μπούστο Ἄρη με κράνος προς τα δεξιά. Πίσω [CAESAR] προς τα πάνω. Μπροστά: [III VIR R.P.C.] προς στα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Αετός σημαία ανάμεσα σε δύο σημαίες. Πάνω τρόπαιο. Δεξιά και αριστερά του αετού [S.C.]. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 497/3 Πίν. LX.

88. Δηνάριο MAG. PIUS IMP. ITER. PRAEF. CLAS. ET ORAE MARIT. 42–40 π.Χ. Νομισματοκοπείο Σικελίας. 3.64 γρ. 18 mm. (Πίν. Ζ, 81).

Εμπροσθότυπος: Ο φάρος της Μεσσήνης, του οποίου η κορυφή επιστέφεται με άγαλμα γυμνού Ποσειδώνα με κράνος στο κεφάλι. Κρατάει τρίαίνα στο δεξιό χέρι και πηδάλιο στο αριστερό. Με το αριστερό πόδι πατάει σε ακρόπλωρο. Μπροστά κάτω: Πολεμικό πλοίο με αετό στην πλώρη και κοντά με μικρή σημαία. Γύρω: MAG PIUS IMP. ITER. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Σκύλλα που ανασηκώνει με τα δύο χέρια της πηδάλιο και ετοιμάζεται να καταφέρει κτύπημα. Το σώμα της απολήγει σε δύο ψαρούρες και το μπροστικό σώμα της σε σκυλιά. Γύρω: PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT. EX S.C. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 511/4a.

89. Δηνάριο M. ANT. IMP. III VIR R.P.C. – M. NERVA PROQ. P. 41 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.21 γρ. 19 mm. (Πίν. Ζ, 87).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή M. Αντωνίου προς τα δεξιά. Πίσω: Αγγείο. Γύρω: M. ANT. IMP. AUG. III VIR. R.P.C. M. NERVA. PROQ. P. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή Λούκιου Αντωνίου προς τα δεξιά: Γύρω: L. ANTONIUS [COS]. Στικτός κύκλος.

Βλ. Crawford, 517/5 γ.

90. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.52 γρ. 19.5 mm. (Πίν. Ζ, 88). Βλ. Crawford, 517/5a.

91. Δηνάριο M. ANT. IMP. III VIR R.P.C. – M. BARBAT. Q.P. 41 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.17 γρ. 19 mm. (Πίν. Η, 91).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή M. Αντωνίου προς τα δεξιά. Γύρω: [M. ANT. IMP. AUG.] III VIR R.P.C. M. BARBAT. Q.P. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή Οκταβιανού προς τα δεξιά με αρχή γενιού. Γύρω: CAESAR IMP. PONT. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 517/2.

92. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 3.19 γρ. 19 mm. (Πίν. Η, 90).

Εμπροσθότυπος: M. ANT. IMP. AUG. III. VIR R.P.C. M. BARBAT [Q.P.].

Οπισθότυπος: CAESAR IMP. PONT. III VIR R.P.C.

93. Δηνάριο M. ANT. IMP. AUG. III. VIR. R.P.C. – M. BARBAT. Q.P. – M. NERVA PROQ.P. – L. GELL. Q.P. 41 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.95 γρ. 19 mm. (Πίν. Η, 92).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μ. Αντώνιου προς τα δεξιά. Γύρω: Μ. ANT. IMP. AUG. III. VIR. R.P.C. [...]. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή Οκταβιανού προς τα δεξιά με αρχή γενιού. Γύρω: CAESAR IMP. PONT. III VIR R.P.C. Βλ. Crawford, 517.

94. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 1.90 γρ. 17 mm. (Πίν. Η, 93).

Εμπροσθότυπος: [M. ANT]ONI.IMP [AUG. III. VIR R.P.C.].

Οπισθότυπος: [CAESAR I]MP. III VIR R.P.C.

95. Δηνάριο CN. DOMITIUS L.F. IMP. AHENOBAR. 41 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με το Δομίτιο Αηνόβαρβο. 1.98 γρ. 17 mm. (πίν. Ζ, 89).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Αηνόβαρβου προς τα δεξιά με χαμηλό γένη. Μπροστά: AHENOBAR. προς τα πάνω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Πρώρη πλοίου προς τα δεξιά, πάνω στην οποία στέκεται τρόπαιο με δύο δόρατα και ασπίδα. Γύρω: [CN. DOMITIUS IMP.]. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford 519/2, Πίν. LXII.

96. Δηνάριο ANT. IMP. III VIR R.P.C—CN. DOMIT. AHENOBARBUS IMP. 40 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.92 γρ. 17.5 mm. (πίν. Η, 94).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μ. Αντώνιου προς τα δεξιά: Πίσω: Κέρας. Γύρω: ANT. IMP. III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Πρώρα πλοίου προς τα δεξιά. Πάνω: Άστρο. Γύρω: CN. DOMIT. AH[ENOBARBUS]. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 521/2.

97. Δηνάριο Μ. ANT. IMP. III VIR R.P.C. 40 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.21 γρ. 18 mm.

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μ. Αντώνιου προς τα δεξιά. Πίσω: Ράβδος οικονομίας. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κηρύκειο μεταξύ δύο κεράτων Αμαλθείας πάνω σε σφαίρα. Πάνω: Μ. ANT. IMP. Κάτω: III VIR R.P.C. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford 520 I, Πίν. LXII.

98. Δηνάριο Q. VOCONIUS VITULUS Q. DESIGN. 40 (;) π.Χ. Νομισματοκοπείο Ρώμης. 3.24 γρ. 20 mm. (πίν. Η, 95).

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Καίσαρα προς τα δεξιά με στεφάνι δάφνης. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Ταύρος περπατάει ήρεμα προς τα αριστερά. Πάνω: Q.VOCONIUS. Κάτω: VITULUS Q. DESIGN. Αριστερά: S. Δεξιά: C. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 526/4.

99. Δηνάριο C. CAESAR IMP—M. ANTONIUS IMP. 39. π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Οκταβιανό. 2.10 γρ. 17.5 mm.

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μ: Αντώνιου προς τα δεξιά. Πίσω: ANTONIUS προς τα πάνω. Μπροστά: IMP προς τα κάτω. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κηρύκειο. Γύρω: [CAESAR IMP.]. Βλ. Crawford: 529/3. πίν. LXIII.

100. Δηνάριο M. ANTONIUS M.F.M.N. AUGUR IMP. TERT. COS. DESIGN. ITER. ET TERT. III VIR R.P.C. 38 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.44 γρ. 18 mm.

Εμπροσθότυπος: Μ. Αντώνιος όρθιος προς τα δεξιά κρατώντας κέρας στο δεξιό χέρι. Γύρω: M. ANTONIUS M.F.M.N. AUGUR IMP. TERT. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: Κεφαλή Ήλιου με ακτινωτό διάδημα προς τα δεξιά. Γύρω: III VIR. R.P.C.COS. DE SIG ITER. ET. TERT. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 533/2, Πίν. LXIII.

101. Δηνάριο όμοιο αρκετά φθαρμένο. 1.47 γρ. 18 mm.

Εμπροσθότυπος: Τελείως φθαρμένο.

Οπισθότυπος: III. VIR. R.P. C. COS. [DESIG. ITER. ET] TERT.

102. Δηνάριο IMP. CAESAR DIVI. IULI F – M. AGRIPPA COS.DESIG. 38 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Οκταβιανό. 3.50 γρ. 19 mm.

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Οκταβιανού προς τα δεξιά με χαμηλό γένι. Γύρω: IMP. CAESAR.DIVI. IULI. F. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: M. AGRIPPA COS. DESIG. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 534/3, πίν. LXIII.

103. Δηνάριο ANTON. AUG. III COS. DES. III. III. V.R.P.C. – M. SILANUS AUG. Q. PROCOS. 33 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.95 γρ. 19.5 mm.

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μ. Αντωνίου προς τα δεξιά. Γύρω: [ANTON. AUG. IMP. III. COS. DES. III. III V.R.P.C.]. Στικτός κύκλος.

Οπισθότυπος: M. SILANUS AUG. Q. PRO. COS. Στικτός κύκλος. Βλ. Crawford, 542/1, I. πίν. LXIV.

104. Δηνάριο ANTON. AUG. IMP. III. COS. DES. III. III. V R.P.C.33 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.40 γρ. 19 mm.

Εμπροσθότυπος: Κεφαλή Μ. Αντωνίου προς τα δεξιά. Γύρω: ANT. AUG. IMP. III [COS DES. III. III V.R.P.C.].

Οπισθότυπος: ANTONIUS AUG. IMP. III. Βλ. Crawford, 542/2. πίν. LXIV.

105. Δηνάριο όμοιο, με διαφορετικές σφραγίδες. 2.26 γρ. 19 mm.

Εμπροσθότυπος: Φθαρμένη όψη και επιγραφή.

Οπισθότυπος: A[N]TONIUS A[U]G. IMP. III.

106. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR.R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.13 γρ. 19.5 mm (πίν. Η, 96).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης προς τα δεξιά. Στην πρώτη σημαία με ταινία. Πάνω: ANT. AUG. Κάτω: III.VIR.R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός, σημαία λεγεώνας ανάμεσα σε δύο σημαίες. Γύρω: CHORTIUM PRAETORIARUM. Βλ. Crawford, 544/1 για χρυσό. Βλ. H. Grue-

ber, Coins of the Roman Republic in the British Museum, II, αρ. 184, πίν. CXVI. 2.

107. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.12 γρ. 18.5 mm. (πίν. Η, 97).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης προς τα δεξιά. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός, σημαία λεγεώνας, ανάμεσα σε δύο σημαίες. Αριστερά από τον αετό: LEG. Δεξιά: III. Βλ. Crawford, 544/15.

108. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.24 γρ. 18 mm. (πίν. Η, 98).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης προς τα δεξιά. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Αριστερά του αετού: LEG. Δεξιά: VII. Βλ. Crawford, 544/20.

109. Δηνάριο όμοιο με το προηγούμενο. 3.40 γρ. 17 mm. (Πίν. Η, 99)

110. Δηνάριο όμοιο με το προηγούμενο. 2.90 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Η, 100).

111. Δηνάριο όμοιο με το προηγούμενο. 3.14 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Η, 101).

112. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.30 γρ. 17 mm. (Πίν. Η, 102).

Εμπροσθότυπος: ANT. AUG. III VIR. R.P.C. Γύρω: Τριήρης.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Βλ. LEG. IX. Crawford, 544/23.

113. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.13 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Η, 103).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Βλ. LEG. X. Crawford, 544/24.

114. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.22 γρ. 18 mm. (πίν. Η, 104).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Βλ. LEG. XI. Crawford, 544/25.

115. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.04 γρ. 18 mm (πίν. Η, 105).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR. R.P.C.

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Βλ. LEG. XII. Crawford, 544/26.

116. Δηνάριο όμοιο με το προηγούμενο. 2.93 γρ. 18 mm. (πίν. Η, 106).

117. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.85 γρ. 19.5 mm. (Πίν. Η, 107).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. ANT. AUG. [III VIR R.P.C.].

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. [L]EG XV. Crawford, 544/30.

118. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR. R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.80 γρ. 19.5 mm. (Πίν. Η, 108).

Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. [III VIR R.P.C.].

Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG. XVI. Βλ. Crawford, 544/31.

119. Δηνάριο όμοιο με το προηγούμενο. 3.44. γρ. 18 mm. (Πίν. Η, 109).
 120. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.10 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Η, 110).
Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR [R.P.C.].
Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. Γύρω: LEG.XVIII.LIBICAE. Βλ. Crawford, 544/11.
 121. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 3.35 γρ. 18.5 mm. (Πίν. Η, 111).
Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR [R.P.C.].
Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες LEG. XIX. Βλ. Crawford 544/35.
 122. Δηνάριο ANT. AUG. III VIR R.P.C. 32/31 π.Χ. Νομισματοκοπείο μετακινούμενο με τον Αντώνιο. 2.85 γρ. 17.5 mm. (Πίν. Η, 112).
Εμπροσθότυπος: Τριήρης. Γύρω: ANT. AUG. III VIR R.P.C.
Οπισθότυπος: Αετός ανάμεσα σε δύο σημαίες. LEG XXII.
 123. Δηνάριο φθαρμένο, αδιάγνωστο. 1.25 γρ. 17 mm.
Εμπροσθότυπος: Κεφαλή ανδρός προς τα δεξιά. Πίσω: Έμβλημα.
Οπισθότυπος: Δυσδιάγνωστη παράσταση.
 124. Δηνάριο φθαρμένο, αδιάγνωστο. 0.69 γρ. 14.5 mm.
Εμπροσθότυπος: Κεφαλή ανδρός προς τα δεξιά.
Οπισθότυπος: Δυσδιάγνωστη παράσταση.

(Για τις ταυτίσεις των δηναρίων χρησιμοποιήσαμε τη μονογραφία του Crawford, RRC. I – II, Cambridge 1974).

* Ευχαριστώ την έφορο Νομισματικού Μουσείου Αθηνών κ. Καραμεσίνη – Οικονομίδου Μάντω, για την παραχώρηση της άδειας επανεξέτασης και φωτογράφισης του ευρήματος του Ακτίου, καθώς και το συνάδελφο Ι. Τουράτσου, για τις πρόθυμες και πολύτιμες υποδείξεις του σε βιβλιογραφικά θέματα. Επίσης ευχαριστώ το προσωπικό του Μουσείου για τις ποικίλες εξυπηρετήσεις που μου πρόσφεραν.

Ευχαριστώ επίσης το φωτογράφο του Μουσείου για τις φωτογραφίες της δημοσίευσης, κ. Σ. Σοφικίτη, καθώς και το φωτογράφο του Μουσείου Ιωαννίνων κ. Β. Πτηνόπουλο, για τις φωτογραφίες του ευρήματος από τη θάλασσα του Ακτίου, που με βοήθησαν στη μελέτη του.

Οι συντομογραφίες των περιοδικών και των μονογραφιών που χρησιμοποιήθηκαν στο άρθρο είναι οι ακόλουθες:

AAnt Hung: Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae.

CH: Classical Philology.

CQ: Classical Quarterly.

CR: Classical Review.

JRS: Journal of Roman Studies.

NZ: Numismatische Zeitschrift.

RA: Review Archeologique.

Rec Phl.: Recherches de Philologie et de linguistique.

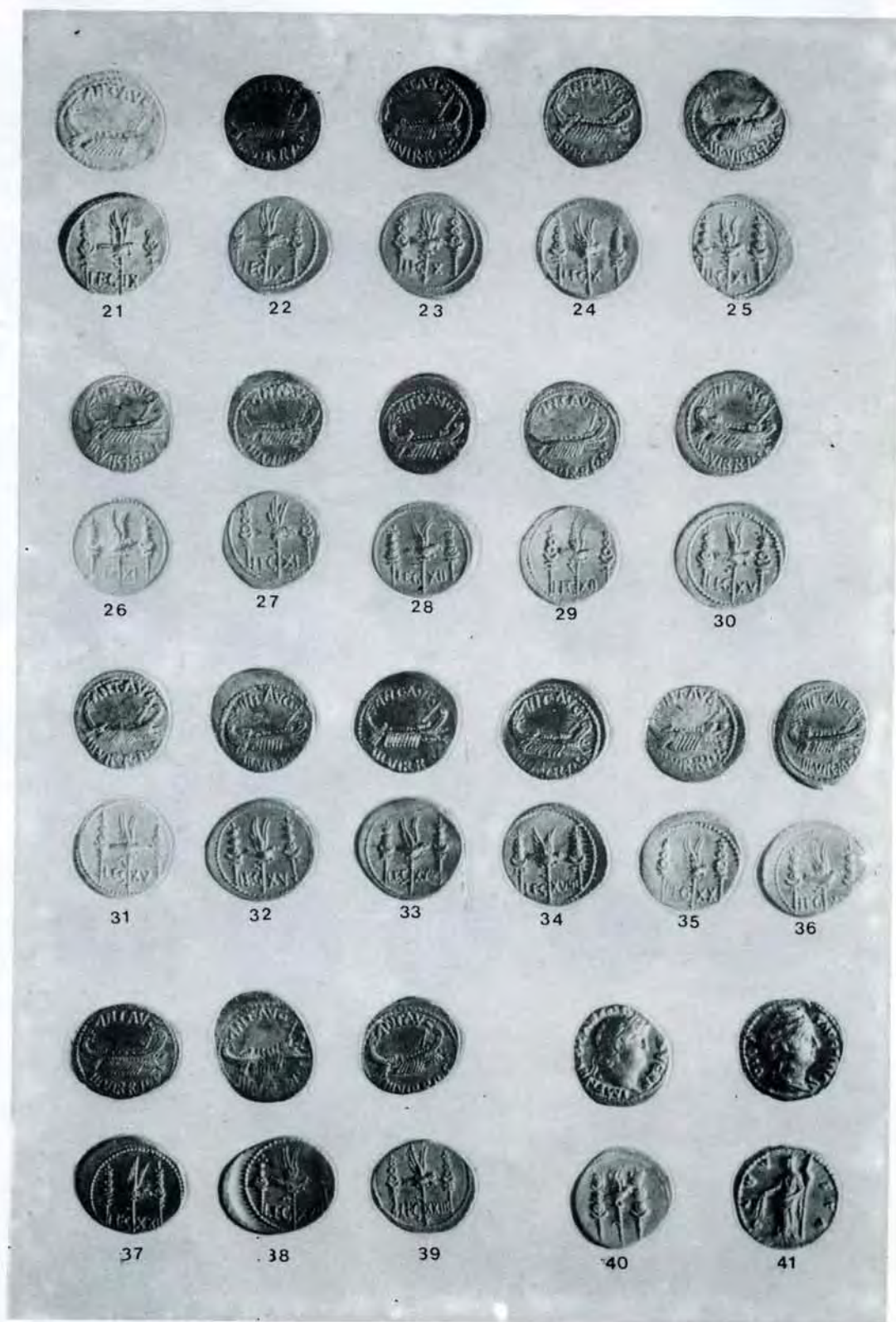
RFIC: Rivista di philologia e di istruzione Classica.

RRC: Roman Republican coinage.

RRC.H: Roman Republican coin hoards.

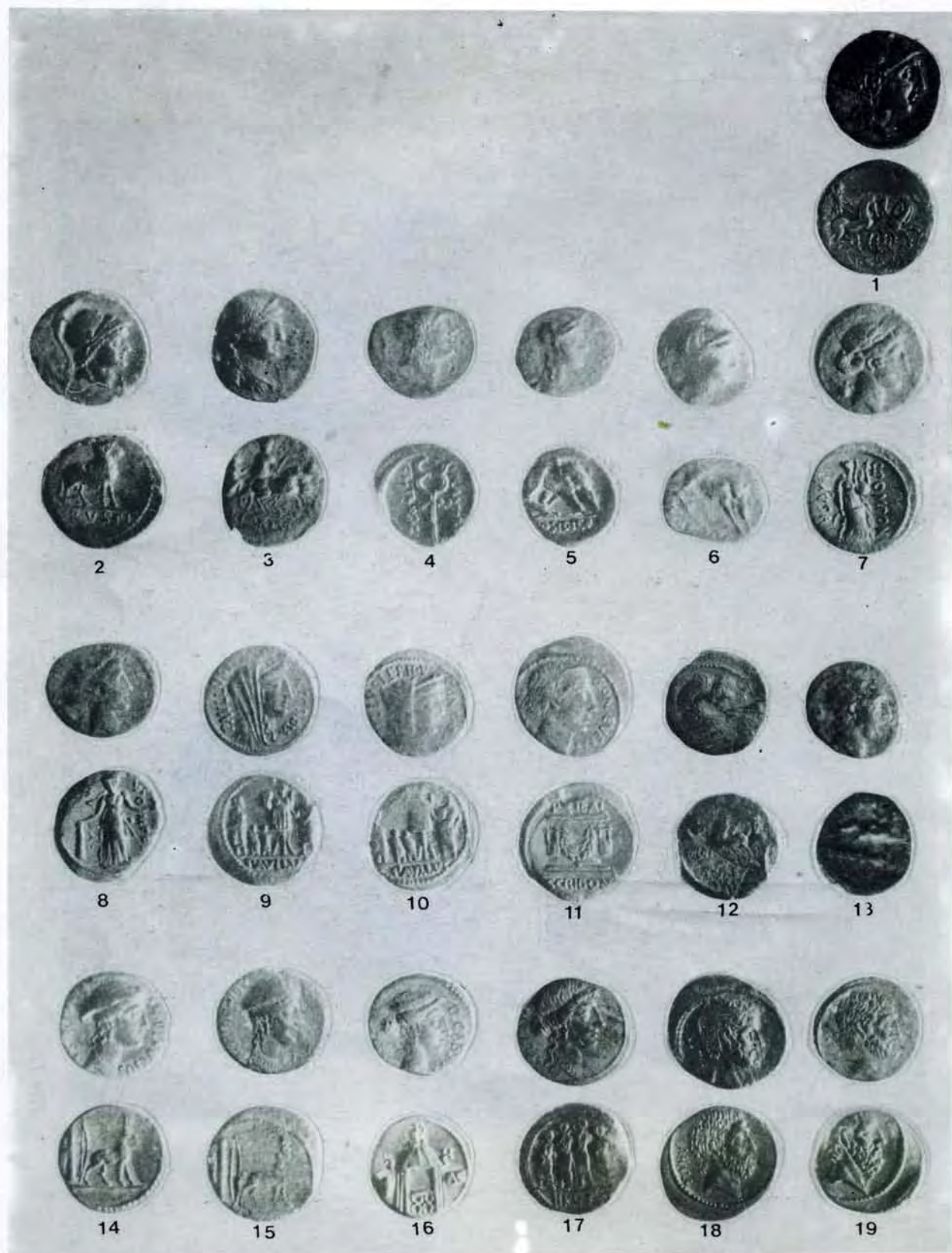

Πίν. Α.

Πίν. Β.

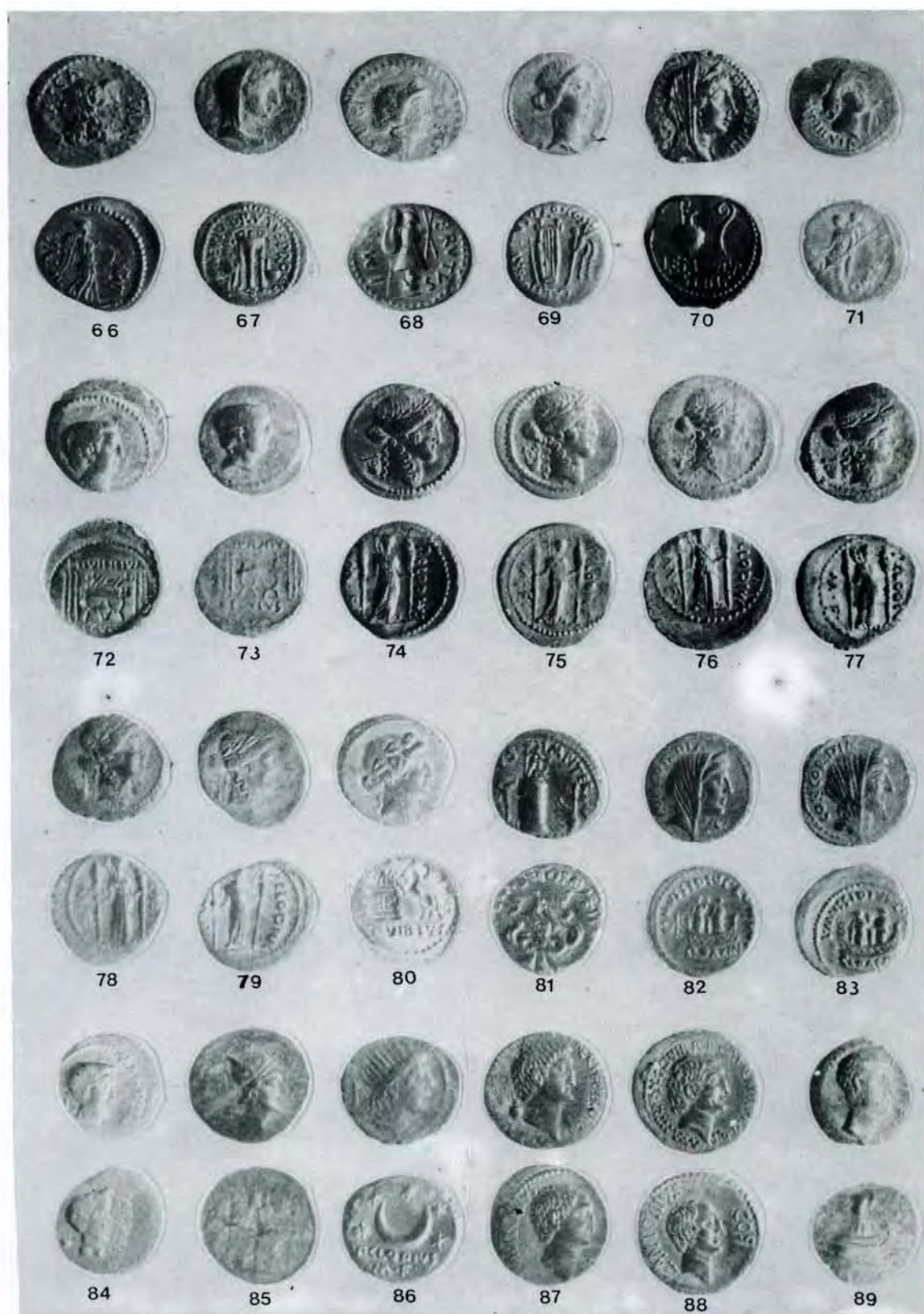

Πίν. Δ.

Πίν. Ζ.

